

”Nuku mielummin vaik katuojassa!”

**Tutkimus sijoitettujen nuorten
kohtaamiskokemuksista lastensuojelulaitoksissa**

Sanna Tallgren
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden maisteriohjelma
Sosiologia
Huhtikuu 2022

Tiivistelmä

Tiedekunta:	Valtiotieteellinen tiedekunta
Koulutusohjelma:	Sosiaalitieteiden maisteriohjelma
Opintosuunta:	Sosiologia
Tekijä:	Sanna Tallgren
Työn nimi:	”Nuku mielummin vaik katuojassa!” Tutkimus sijoitettujen nuorten kohtaamiskokemuksista lastensuojelulaitoksissa
Työn laji:	Maisterintutkielma
Kuukausi ja vuosi:	toukokuu 2022
Sivumäärä:	72
Avainsanat:	Lastensuojelu, sijaishuolto, kohtaaminen, vuorovaikutus, totaalinen instituutio
Ohjaaja tai ohjaajat:	Tarja Tolonen
Säilytyspaikka:	Helsingin yliopiston kirjasto
Tiivistelmä:	<p>Tämän laadullisen tutkielman tarkoitus on selvittää lastensuojelun sijaishuollossa asuneiden henkilöiden kokemuksia vuorovaikutuksesta ja kohtaamisesta nuorten ja aikuisten välisissä hoitosuhteissa. Tutkielma avaa sitä, miten vuorovaikutus sijaishuollossa ilmenee nuorten koettuna ja elettyinä maailmana, ja millaisista merkityksistä heidän kokemuksensa ovat rakentuneet. Tutkimus tarjoaa mahdollisuuden kuulla sijoitettujen lasten kokemuksia osana lastensuojelun laadun valvontaa ja yhteiskuntamme palvelurakenteiden arviointia. Tutkimus tarkastelee kriittisesti yhteiskunnan institutionaalista vallan käytön maailmaa, johon lastensuojelun piirissä olevat lapset ovat useinkin vastentahtoisesti joutuneet. Tutkimus vastaa seuraaviin kysymyksiin:</p> <p>Mitä merkityksiä nuoret ovat antaneet kokemuksilleen sijoituspaikoissaan kokemastaan vuorovaikutuksesta?</p> <p>Miten nuoret näkevät kohtaamiskokemusten vaikutukset elämässään?</p> <p>Miten valta-asetelma näkyy kohtaamiskokemusten kerronnassa?</p> <p>Tutkielmaa varten on haastateltu teemahaastattelun menetelmin seitsemään useisiin sijoituspaikkoihin sijoitettuna ollutta nuorta aikuista. Haastatteluiden analyysin avulla aineistosta on konstruoitu kolme kokemuskertomusta, jotka kertovat huonoista ja hyvistä kohtaamisen kokemuksista sekä niiden kohtaamiskokemusten vaikutuksesta nuorten elämään. kohtaamisen kertomuksissa korostui vallan- käytön ja alistaisessa asemassa elämisen maailma, mutta toisaalta myös välittämisen ja aidon auttamisen halun ja kiinnostuksen kohteena oleminen.</p> <p>Tutkielma osoitti, että lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina olleet nuoret ovat kokeneet vallan käyttöä sekä epätasa-arvoista kohtelua laitosten henkilökunnan taholta. Huonot kohtaamiskokemukset nuorten ja ammattihenkilökunnan välillä ovat saaneet nuorten kertomuksissa merkityksiä, jotka ovat mm. hyväksytyksi tulemisen puutetta, yksin jäämistä ja alistaiseen asemaan joutumista. Hyvät kohtaamiskokemukset taas ovat tutkielman tulosten mukaan viestittäneet aitoa auttamisen halua jaa nuoren näkemistä sellaisena kuin he oikeasti ovat ongelmiansa takana.</p> <p>Tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää lastensuojelun palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa sekä sosiaalialan koulutuksen suunnittelussa.</p>

Sisällysluettelo

1	Johdanto	2
2	Kohtaaminen käsitteenä instituutioiden vuorovaikutusmaailmassa	7
2.1	Kohtaaminen perspektiivinä lastensuojelun sijaishuoltoon.....	8
2.2	Totaalisen instituution vuorovaikutusmaailma.....	14
3	Tutkimuskysymykset ja metodologiset valinnat.....	19
3.1	Metodologia	20
3.2	Tutkijan positioni ja tutkimuksen eettisyys	21
3.3	Haastateltavat ja aineisto	26
3.4	Narratiivinen tutkimus analyysin kulmakivenä	30
3.5	Aineiston analyysi.....	32
4	Huonon kohtaamisen kokemuskertomukset	36
4.1	<i>”Se oli niinku, et ihmiselle pidettiin jääkausi”</i>	38
4.2	<i>”Oon yrittäny vaan räpiköidä jotenkii siinä.”</i>	42
5	Hyvän kohtaamisen kokemuskertomukset ja kohtaamisen vaikutukset.....	46
5.1	<i>”Ne kohtas mut minuna, tiijätkö!”</i>	47
5.2	<i>”Kukaan ei muhun enää uskonu, mut tässäpä olen!”</i>	50
6	Johtopäätöksiä ja pohdintaa	54
	Lähteet	60
	Liitteet.....	66

1 Johdanto

Olen töissä lastensuojelulaitoksessa, olen ollut jo yli 20 vuotta. Kohtaan nuoria työssäni päivittäin ja pyrin vaikuttamaan heidän elämänsä kulkuun. Käytän sosiaalitoimen delegoimaa valtaa yksilöihin, joiden elämänhallinnan puutteita yhteiskunta yrittää korjata lain ja asetusten määrittämällä valtuuksilla. Hoidan toisten lapsia, joista halutaan yhteiskuntakelpoisia yksilöitä. Työni on jatkuvaa vuorovaikutusta ihmisten välillä ja minun tekemiseni vaikuttavat kaikkeen ympärilläni. Olen kuullut satoja, ellei tuhansia tarinoita nuorilta ja haluan jakaa sekä ymmärtää näitä tarinoita. Kohtaamisesta ja sen vaikutuksista on hyvää vauhtia muodostumassa minulle ammatillinen missio. Koen välttämättömäksi ymmärtää vuorovaikutuksen merkityksellisyyttä ja se on motivoinut minua myös opiskelussa viimeisen kuuden vuoden ajan.

Eronen (2012) toteaa väitöskirjassaan lastensuojelun laitossijoitukset kulttuurisesti hankalaksi aiheeksi, joka on yhtäaikaan sekä näkyvä, että näkymätön yhteiskuntamme osa. Tilastoissa näkyvät faktat, mutta kulttuurisesti ja kokemuksellisesti vaietaan. (Eronen 2012, 36.) Tässä valossa on mielestäni tärkeää, että näkymättömyyttä vähennetään ja läpinäkyvyyttä lisätään. Tunnistan itsestäni tutkimustutkijana Eronen (2013) mainitseman aiheeseen kohdistuva intohimon tutkimustyön motivaationa. Olen kenttätyötä tekevä käytännönläheinen tutkija. Haluan tutkimukseni olevan maallikolle ymmärrettävä ja helposti lähestyttävä niin, että siitä on mahdollisimman paljon hyötyä tulevaisuuden lastensuojelulle.

Tutkielmani on kvalitatiivinen tutkimus huostaan otettujen ja erilaisiin laitoksiin sijoitettujen lasten kohtaamiskokemuksista. Tutkimusmenetelmällinen viitekehäkseni on hermeneuttis–fenomenologinen. Olen kiinnostunut sijoitettujen nuorten laitosympäristössä muodostuneista vuorovaikutuskokemuksista ja näiden kokemusten merkityksistä. Laineen (2015) mukaan fenomenologisesti ajatellaan juuri siten, että ihmiset rakentuvat yksilöinä suhteessa maailmaan, jossa he elävät. Tutkin sitä, miten vuorovaikutus sijaishuollossa ilmenee nuorten koettuna ja elettyinä maailmana, ja millaisista merkityksistä heidän kokemuksensa ovat rakentuneet. Fenomenologiaan liittyy ajatus siitä, että yksilö on pohjimmiltaan yhteisöllinen ja merkitykset ovat subjektien välisiä. (Laine 2015, 30–31.) Tämän maisterintutkielman tarkoitus on

selvittää huostaan otettujen, sijaishuollon palveluiden asiakkaina olleiden nuorten kokemuksia ammattilaisten ja nuorten välisestä vuorovaikutuksesta ja kohtaamisesta lastensuojelulaitoksissa. Olen kiinnostunut sellaisten nuorten kokemuksista, jotka ovat olleet sijoitettuna kenties useissa sijaishuoltopaikoissa. Haastattelemieni sijoitettuna olleiden henkilöiden kokemukset ovat rakentuneet osittain merkitysjärjestelmistä, jotka ovat syntyneet yhteisöissä, jota he eivät ole luontaisesti valinneet tai voineet vaikuttaa siihen kuulumiseensa.

Sijahuoltoa on Lastensuojelulain (Finlex, 2021) mukaan kiireellisesti sijoitetun tai huostaan otetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestäminen muualla kuin kotona. Lastensuojelulaitoksilla ja sijaishuollolla tarkoitan tässä tutkimuksessa ammatillisia perhekoteja, lastensuojelulaitoksia ja valtion koulukoteja. Lastensuojelulaitokset voidaan jakaa perustason laitoksiin, erityistason laitoksiin tai vaativan tason laitoksiin sekä erityisen huolenpidon yksiköihin. Edellä luettelemanen laitostyyppit poikkeavat toisistaan asiakkaiden hoidollisen vaativuuden perusteella. Perustason laitokset ovat kodinomaisia yksiköitä ja erityisen huolenpidon yksiköt lähestyvät toimintatavoiltaan vankilan olosuhteita järjestyksen, rakenteen ja suljetun toimintaympäristön vuoksi. Jotkut haastateltavistani ovat olleet sijoitettuina myös perhekoteihin tai hetkellisesti turvakodin kaltaisiin ympäristöihin ja olen kuullut heidän kaikki kokemuksensa osana tätä tutkimusta.

Haluan selvittää sijoitettujen nuorten omia kokemuksia siitä, miten he ovat tulleet kohdatuksi ja kohdelluksi aikuisten taholta, ja miten sijaishuoltopaikan aikuiset ovat nähneet ja kuulleet heidät, tai miten nuorten kokemuksen mukaan heistä on puhuttu. Minua kiinnostavat nuorten kohtaamiskokemuksiensa kautta muodostamat merkitykset ja näkemykset itsestään toimijoina. Nuorten kertomuksissa kokemuksistaan ilmenee myös vallan positio ja heidän tarinoidensa avulla voi tarkastella sitä, miten valta näyttäytyy vuorovaikutuksessa.

Lastensuojelu on muuttunut paljon sen yli 20 vuoden aikana, minkä olen työskennellyt lastensuojelun laitosmaailmassa. Koen, että lapset on nostettu keskiöön palveluiden arvioijina ja käyttäjinä vasta aivan viime vuosina. Media nostaa esiin karkeimpia laiminlyöntitapauksia ja uutisoi näyttävästi lastensuojelulaitoksista luvatta poistuneiden lasten määrästä ja tilanteesta. Päättäjät ovat aktivoituneet pohtimaan järjestelmän

resursseja ja puutteita ja sekä tarkastelemaan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän suhteen problematiikkaa. Mielestäni tilannetta tulisi tarkastella ensisijaisesti lasten ja nuorten näkökulmasta. Tutkimukseni yhteiskunnalliseksi merkitykseksi katson sen, että mielestäni vuorovaikutuksella voidaan vaikuttaa positiivisesti erittäin haastavasti oireilevien lasten ja nuorten elämänpolun parempaan päin kääntymiseen. Kohtaamisen kokemusten tutkiminen avaa niitä merkityksiä, joita lastensuojelun sijaihuollossa vuorovaikutuksessa rakentuu.

THL: n (2021) tilaston mukaan Suomessa asui vuonna 2019 lastensuojelulaitoksissa 18 544 lasta. Kiireellisiä sijoituksia oli samana vuonna 4390. Perhekoiteihin sijoitettujen lasten määrä on THL: n tilastojen mukaan jatkuvasti laskenut, mutta kokonaismäärät huostaan otettujen ja sijoitettujen lasten osalta ovat nousseet. (THL 2021.) Tästä on pääteltävissä, että yhä useampi kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi asuu lastensuojelulaitoksessa. Yhteiskuntamme sosiaalipalvelujärjestelmässä on miltei 20 000 lasta, joiden palveluiden onnistumista voidaan mitata sosiaalityön tuloksellisuuden näkökulmasta ja palveluiden laadun sekä kustannusten kautta. Mielestäni sekä palveluiden toimivuuden ja tuloksellisuuden tärkein arviointitapa ovat nuorten omat kokemukset heidän suhteestaan palvelujärjestelmään ja sitä toteuttamassa oleviin ammattitoimijoihin. Hoikkala ja Lavikainen (2015) ovat kirjoittaneet sijaishuollon laadusta Lastensuojelun keskusliitolle. Heidän mielestään tutkimustietoa sijaishuollon laadusta ja vaikuttavuudesta on edelleen liian vähän. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 8.) Ajattelen, että kohtaamisen tutkiminen antaa oleellista tietoa myös sijaishuollon laatutekijöistä.

Pesäpuu ry (2020) on toimittanut julkaisun, jossa 101 lasta on kirjoittanut kokemuksiaan sijaishuollosta kirjeiksi päättäjille ja työntekijöille. Teoksen esipuheessa sanotaan sijaishuollon polun olleen monelle lapselle kamppailua olemassaolosta, elämästä, rakastettuna olemisesta ja osallisuudesta. (Kaijanen, Koskenkorva, Westerlund 2020, 5.) Julkaisu haluaa nostaa esiin sosiaalityöntekijöiden haasteita ja herätellä päättäjiä. Itse haluan olla mukana tutkimassa nuorten kokemusmaailmaa tuosta kamppailusta. Pohdin kovasti, miksi yhteiskuntamme laittaa heikoimmat ja suojeltavimmat yksilönsä kamppailemaan oikeudestaan hyviin kokemuksiin? Millaisen jäljen tämä kamppailu jättää? Kuntien hankintamenettelyissä määritellään, että sijaishuollossa on noudatettava asiakkuuden eettisiä periaatteita, kuten

oikeudenmukaisuutta, itsemääräämisoikeutta, voimavaralähtöisyyttä sekä yksilöllisyyden ja turvallisuuden takaamista. Arvioinnin kohteena on lapsen saama hoito ja kasvatustila ja niiden vaikutus lapsen kehitykseen. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 18.) Koen, että sijaishuollosta tehtävät tutkimukset voivat olla osa tätä arviointia.

Sudenlahden ja Uusitalon (2018) kirjassa *Tulevaisuuden lastensuojelu* Lamberg (2018) kirjoittaa kohtaavasta dialogisuudesta. Lambergin mukaan käsitteeseen liittyy tämänhetkisyys, terapeuttilinen ote ja älykäs intuitio. Lamberg myös kritisoi ammattilaisia etukäteen tietämisestä ja teknisestä kuuntelusta. (Lamberg 2018, 91.) Sosiologian näkökulmasta tarkastelen lastensuojelulaitokseen sijoitettuja lapsia osana yhteiskunnan palvelujärjestelmää ja valtasuhteita. Lastensuojelun asiakkaat luokitellaan usein syrjäytymisvaarassa oleviksi tai syrjäytyneiksi nuoriksi. Koen, että lastensuojelun palveluiden asiakkaaksi joutuminen voi jo luokitella lapsen yksilöksi, jonka suhde yhteiskuntaan ei toimi oletetulla tavalla.

Sosiaalipalvelujärjestelmän osana lastensuojelun sijaishuoltoa voidaan tarkastella Goffmanin (1961) ja Scottin (2011) tapaan yhteiskunnallisena instituutiona ja sen tuottamina kokemuksina ja merkityksinä. Sosiologisesta näkökulmasta sijaishuolto voidaan nähdä sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena niissä yhteisöissä, joihin yhteiskuntamme palvelujärjestelmä sijoittaa huostaan otettuja lapsia useinkin vastoin lapsen tahtoa. Goffmanin mukaan totaalisissa laitoksissa harjoitetaan säännöllisiä toimintamalleja, joilla asukkaisiin pyritään vaikuttamaan. (Goffman 1961, 16–22.) Oma ajatukseni on, että sijaishuollossa tapahtuvan auttamistyön ydin on siinä dialogissa ja vuorovaikutuksessa, jonka osapuolina huostaan otetut lapset ovat. Mielestäni vuorovaikutuksen ytimen ympärille rakentuvat eri lailla profiloituneiden sijaishuoltopaikkojen menetelmälliset viitekehykset ja toimintamallit, jotka eivät voi tuloksellisesti toimia, ellei vuorovaikutus ole lapsia tukevaa, myönteistä ja minäkuvaavaa rakentavaa.

Olen työskennellyt sijaishuollossa 22 vuotta ja oppinut katsomaan lastensuojelun palveluita myös kriittisesti ja reflektiivisesti. Tähän oppimiseen suurimpana syynä ovat lasten kertomat kokemukset omasta sijaishuollon polustaan. Lasten tarinoissa keskeisiksi asioiksi eivät useinkaan nouse vertaissuhteet, vaan he kertovat mieluusti siitä millaisia heidän kontaktinsa laitosten henkilökuntaan ovat olleet. Monessa

suomalaisessa tutkimuksessa selvitetään sosiaalityönresursseja ja hoidon vaikuttavuutta, mutta kuten Sini Ulmasen (2020) pro gradu–tutkielmassa monissa tutkimustuloksissa vain sivutaan nuorten kokemusmaailmaa ja sitä ääntä, jonka nuoret itse antavat kohtaamisen vaikutuksille elämän polullaan.

Pyrin käsittelemään nuorten kohtaamiskokemuksia Pekkarisen (2015 a) tutkimuksen tapaan lastensuojelun institutionaalisessa viitekehyksessä. Institutionaalinen lastensuojelu on lain voimalla säädeltyä viranomaistoimintaa, jossa lapsia suojellaan ja myös kontrolloidaan juridisin keinoin. (Pekkarinen 2015a, 18.) On huomioitavaa, että koko suomalaisen lastensuojelun toimintaa valvovat kunnat ja Aluehallintovirasto ja lastensuojelun laitospalvelut kuuluvat luvanvaraisen toiminnan piiriin. Sijaishuollon laadun vaatimukset pohjautuvat Lapsen oikeuksien sopimukseen, kansalliseen lainsäädäntöön sekä EU:n hankintadirektiiviin ja suomalaiseen kilpailutuslainsäädäntöön ja aluehallintovirastojen ohjeisiin ja suosituksiin. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 25.) Tämä laatu on kuitenkin joutunut selvityksissä ja median julkaisuissa varsin kyseenalaiseen valoon.

Lainaus tilaajan eli sosiaalityöntekijän haastattelusta Hoikkalan ja Lavikaisen (2015, 25) laadunselvitysraportista Lastensuojelun keskusliitolle:

”Et kyllä se, ikävä sanoo, mut se konkretia ja se todellisuus on välillä ihan toinen. Ja sitten tietysti, kun mennään sinne mikä on meidän keskiössä eli se lapsi, niin jotenkin tuntuu, että se varmaan itse kultakin vähän häviää näitten sopimusten ja papereiden ja kriteerien ja mittareiden ja muiden keskelle ”

Tutkin aihepiiriäni kvalitatiivisen haastattelututkimuksen keinoin. Haastattelen nuoria, joilla on takanaan useita sijoituksia eri laitoksiin. Haastattelun perusteella analysoin kokemuksia narratiivisilla menetelmillä ja pyrin muodostamaan käsityksen siitä, miten nuoret ovat tulleet kohdatuiksi ja, miten nuoret ovat kohtaamisen kokeneet. Sovellan analyysissäni myös sisällönanalyysistä tuttua luokittelutapaa, vaikka analysoinkin ensisijaisesti kertomuksia ja niistä esiin nousevia merkityksiä narratiivisen tutkimuksen viitoittamalla tavalla.

2 Kohtaaminen käsitteenä instituutioiden vuorovaikutusmaailmassa

Käytän kohtaamista tutkielmani avainkäsitteenä ja tässä luvussa pyrin selventämään ja määrittelemään kohtaamista ja etsimään kohtaamisen käsitteen määritelmiä tieteellisestä kirjallisuudesta ja lastensuojeluun liittyvistä julkaisuista. Pyrin rakentamaan kohtaamisen käsitteestä selkeästi määritellyn kokonaisuuden, jonka valossa voin analysoida aineistoani ja etsiä vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tässä luvussa pohdin lisäksi lastensuojelun laitosmaailma totaalisen instituution viitekehyksessä ja vertaan suomalaista lastensuojelun laitosmaailmaa totaalisen instituution käsitteeseen sosiologisessa kirjallisuudessa.

Pekkarisen (2015 a) tapaustutkimus lastensuojelusta viideltä vuosikymmeneltä lähestyy lastensuojelua vuorovaikutuksen perspektiivistä. Tutkimuksessa sijoitettujen poikien lähiyhteisöstä löytyi suhteita, joissa pojat muodostavat vaihtoehtoisia identiteettejä. Pekkarinen toteaa tuloksen antavan toivoa lastensuojelun sosiaalityöhön ja muodostavan myös tarpeen sosiaalisten ilmiöiden monisärmäiselle hahmottamiselle. (Pekkarinen 2015 a, 172.) Myös Sini Ulmanen (2020) on sivunnut Jyväskylän yliopistolle kirjoittamassaan Pro Gradussa sijoitettujen nuorten kohtaamiskokemuksia, vaikka hän tutkikin sijoitettujen, päihteitä käyttävien lasten kokemuksia suhteessa päihteiden käyttöön ja sijaishuollon vaikuttamismahdollisuuksiin päihdeongelman hoitamiseksi. Ulmanen totesi nuorten avanneen haastatteluissa paljon kohdatuksi ja kohdelluksi tulokokemuksiaan ja kohtaaminen näyttäytyi merkittävänä tekijänä, vaikka Ulmanen tutkimuksen fokus oli muualla. Ulmanen tutkimuksessa nuoret nostivat esiin sanoja, joita ohjaajat olivat käyttäneet heistä henkilöinä tai ymmärrystä, joita kokivat saaneensa ongelmistaan huolimatta tietyiltä lastensuojelun ohjaajilta. Ulmanenkin näkemyksen mukaan kohtaaminen muodostaa merkityksiä, joiden perusteella nuori määrittelee itseään. (Ulmanen 2020, 19–21.) Olen työkokemukseni valossa taipuvainen ajattelemaan, että sillä, miten nuori kokee tulleensa kohdatuksi yksilönä, on suuri merkitys koko sijaishuollon laadun takaamisessa sekä erilaisten lastensuojelun palveluiden interventioiden onnistumisessa.

2.1 Kohtaaminen perspektiivinä lastensuojelun sijaishuoltoon

Tässä luvussa etsin kohtaamisen määritelmiä ja syvennän sekä hahmottelen kohtaamisen käsitettä. Lähestyn kohtaamista, dialogia ja vuorovaikutusta totaalisen instituution viitekehyksestä, niin että pyrin hahmottamaan juuri laitosolosuhteissa tapahtuvaa ohjaajien ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta ja avaamaan sen ilmenemistä monitasoisesti. Scott (2011) kirjoittaa instituutiosta organisaatorakenteena, joka toistaa itseään yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa ja pyrkii sen avulla muovaamaan yksilöitä (Scott 2011, 1.) Pyrin kohtaamisen käsitteen määrittelyssä tarkasteleman kohtaamisen käsitettä juuri totaaliseen instituutioon verrattavissa olevan lastensuojelun laitosmaailman perspektiivistä. Käyn läpi sosiaalitieteellisiä julkaisuja, joiden katson liittyvän kohtaamisen käsitteeseen ja tutkielmani aiheeseen läheisesti. Pelkästään sosiologisesta kirjallisuudesta en ole löytänyt riittävästi kohtaamisen käsitteen määrittelyä.

Ymmärrän lastensuojelulaitostyön kohtaamisen kokonaisvaltaisena hoidollisena vuorovaikutuksena asiakkaan ja työntekijän välillä. Kohtaamisen kokemus muodostuu mielestäni siitä, miten ohjaaja asemoi itsensä vuorovaikutukseen nuoren kanssa. Mielestäni on ensiarvoisen tärkeää, miten nuori kokee tulevaisuutensa kuulluksi, nähdyksi ja arvostetuksi. Kohtaaminen on näkemykseni mukaan läsnäoloa ja valta-asetelman ilmentämistä. Oman kokemukseni perusteella lastensuojelun sijaishuollon laitoksissa tehtävän työn ydin on vuorovaikutuksessa tapahtuvassa kohtaamisessa. Oma kohtaamiskäsitteen ymmärtämiseni perustuu pitkään vuorovaikutustyön kokemukseen ja havainnointiin esimiehenä sekä lastensuojelutyön tekijänä.

Kohtaamisen käsitettä on tarkasteltu myös lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalityön työote on suhdeperusteinen. Kohtaamista voidaan suhdeperusteisesti määritellä työn orientaation kautta. Lastensuojelussa viitekehyksenä katsotaan olevan kiintymyssuhdeteoria ja psykodynaaminen teoria. Työn keskiössä on Wrede-Jäntin (2018) mukaan suhteessa toimiminen ja suhteen avulla työskentely, jolloin ihmisten välinen suhdekokemus korostuu. Emotionaalisen kohtaamisen katsotaan vahvistavan ja

suojaavan lasta ja lapsi tulisi nähdä oman elämänsä asiantuntijana. (Wrede- Jänntti 2018, 86.)

Suomessa lastensuojelun sijaishuollon palvelut hankitaan kaupunkien ja kuntayhtymien hankintamenettelyiden kautta. Esimerkiksi Tampereen kaupunki (2018) korostaa Pirkanmaan kuntien hankintamenettelyssä terapeutin ja sosiaalipedagogisen orientaation hallintaa sijaishuoltopaikoissa, joihin kuntayhtymän alueelta sijoitetaan lapsia. Sosiaalipedagogisella orientaatiolla tarkoitetaan arki- ja suhdekeskeisyyttä sijaishuoltotyössä. Terapeuttinen orientaatio taas tarkoittaa henkilöstön yhteistä käsitystä vuorovaikutuksen merkityksellisyydestä ja tahtotilaa lapsen elämäntarinan ymmärtämiseen ja hyväksymiseen. (Tampereen kaupunki 2018, 12.) Terapeuttiseen orientaatioon sijaishuoltopaikassa kuuluvat Timonen-Kallion, Ylirukan ja Närhen (2017) mukaan oleellisesti turvalliset vuorovaikutussuhteet ohjaajiin, arjen jakaminen ja elämäntarinan ymmärtäminen työn perustana. Lapsen apuna ja tukena olemiseen kuuluu avoin ja rehellinen osallisuuden tukeminen ja kommunikaatio. Turvallisuuden kokeminen ja positiivinen minäkuva voivat rakentua vain turvallisissa ja terapeuttisesti vuorovaikutteisissa kohtaamissuhteissa. (Timonen-Kallio & muut 2017, 16–18.)

Marko Lamberg (2018) kuvaa kohtaavaa dialogisuutta teoksessa Tulevaisuuden lastensuojelu (Sudenlahti & Uusitalo 2018) pikemminkin kokemukseksi subjektiivisesta maailmasta kuin asiantuntijatiedon tai argumentoinnin välineeksi. Vuorovaikutuksessa korostuu dialogisuus, mikä ei tarkoita vain puhetta tai sanoja vaan sosiaalisissa suhteissamme elävää monimuotoista kommunikaatiota, johon liittyvät myös keholliset tunteet ja tulkinta toisistamme sekä tilanteista. (Lamberg 2018, 87.)

Lastensuojelutyö on osa yhteiskunnan järjestelmää, jolla pyritään vaikuttamaan heikompiensa asemaan. Vaikuttaminen tapahtuu viranomaispäätösten ja toimien ohella vuorovaikutuksen keinoilla. Lamberginkin mukaan lastensuojelutyötä tulisi tarkastella kriittisesti yhdessä asiakkaiden kanssa. Lamberg väittää sisäisten merkitystemme muuttumisen jäävän vajaaksi, mikäli ne määritellään ulkopuolelta. (Lamberg 2018, 89.) Tämän vuoksi on oleellista, että tutkimme lastensuojelun asiakkaiden kokemusta siitä vuorovaikutusmaailmasta, jolla heidän tilanteisiinsa pyritään vaikuttamaan.

Lamberg (2018) kirjoittaa artikkelissaan lastensuojelun asiakkaiden kertovan kokemuksiaan siitä, että heitä ei ole kuunneltu tai heitä ei ole uskottu. Tämä on linjassa oman työkokemuksen kautta tuleen käsitykseni kanssa. Lamberg kutsuu näitä kokemuksia aiheuttavaa kohtaamisen tapaa etukäteen tietämiseksi ja tekniseksi kuunteluksi, josta ei välttämättä rakennu aitoa dialogia. Dialogisuuteen tulisi liittyä sellaisia kohtaamisen hetkiä, joissa jaetaan tunteita, ollaan läsnä ja pyritään ymmärtämään merkityksiä. Lamberg nostaa esiin kiinnostavan termin Ei-tietämisen positio, jossa hän sanoo dialogin syntyvän kokevien ihmisten ei niinkään ammattilaisen ja asiakkaan välille. Pajamäki ja Okker (2018) ovat omassa tutkimuksessaan kuvanneet ammattilaisten syyllistyvät nuoren puolesta tietämiseen, mikä liittyy ammattilaisten heikkoon reflektiokykyyn. (Pajamäki & Okker 2018, 8.) Inhimillisyys ammatillisessa dialogissa korostaa myötätuntoa ja empaattista kohtaamista. Ammatilliseen dialogiin vaikuttavat väistämättä myös henkilöiden henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten esimerkiksi ammattilaisen myötäelämisen kyky. (Lamberg 2018, 91–92.)

Lambergin mukaan lastensuojelun auttamissuhteisiin liittyy usein valta-asetelmia, jotka voivat estää dialogin toteutumisen. Työntekijät käyttävät valtaa suhteessa asiakkaisiinsa. Totuus on subjektiivista, eikä auttajan totuus ole sama kuin asiakasnuoren kokemusmaailmassaan kokema totuus. Viranomaistaho lastensuojelussa suhtautuu totuuteen objektisuhteiden kautta, jolloin asiakasnuori on tavoitteellisten toimenpiteiden kohde. Scottin mukaan instituution vuorovaikutuksen tavoitteena on muuttaa asukkaan toimintaa tai ajattelua. (Scott 2011, 19–21.) Vallan käyttö näyttäytyy näissä tilanteissa pyrkimyksenä muodostaa hypoteesi, korjaava toiminta ja ratkaisu. Vallan käyttö perustuu osin oikeutettuunkin, lain turvaamaan tapaan toteuttaa lapsen etua tai suojata lasta, mutta se voi sulkea pois dialogisuutta ja nuorten kokemusta toiminnan läpinäkyvyydestä sekä jättää vaikutelmaan asiakaan objektiksi määrittelystä. (Lamberg 2018, 93–94.)

Myönteisen tunnistamisen käsite liittyy mielestäni oleellisesti kohtaamiseen. Korkiamäki, Kallio ja Häkli (2016) kuvaavat kohtaamista ihmisen eri yhteisöissä merkitykselliseksi arvostetuksi tulemisen ja myönteisen minäkuvan kehittymisen kannalta. Ajatus myönteisestä tunnistamisesta liittyy varhaisen tuen uudelleen suuntaamiseen, mutta on yhtä hyvin käyttökelpoinen lastensuojelun sijaishuollon vuorovaikutusta tarkasteltaessa. Tunnistamisella tarkoitetaan aktiivista huomaamista,

joka voidaan määritellä yksilön näkemiseksi ja kuulemiseksi omana erityisenä itsenään. (Korkiamäki & muut 2016, 13–15.) Tunnistamiseen liittyy tunnustaminen, se, ettei tunnistaminen ole vain yksipuolista ohjaajalähtöistä toimintaa, vaan siihen liittyy vuorovaikutteinen tilanne ja lapsen kokemus siitä, että hän tulee oikealla tavalla tunnistetuksi ja aidosti hyväksytyksi. Yksilö määrittelee itsensä sen kautta, miten hän tulee tunnistetuksi ja kamppailu arvostuksesta on luonteeltaan dialoginen neuvotteluprosessi sen välillä, miten yksilö haluaa tulla nähdyksi ja miten muut hänet näkevät. (Korkiamäki & muut 2016, 16–17.)

Kohtaaminen merkitysten muotoilijana nousee esiin myös Mattilan (2008) teoksessa arvostavasta kohtaamisesta. Mattilan mukaan kohtaaminen on elämäntarinoiden kosketuspintojen löytämistä. (Mattila 2008, 32–33.) Arnkill (2020) määrittelee ammatillisen kohtaamisen turvalliseksi dialogin mahdollistavaksi vuorovaikutussuhteeksi, jossa pyritään lisäämään uskottavaa toiveikkuutta. Mattila (2008) kuvaa kohtaamista toista ihmistä kohti käymiseksi, vakavasti ottamiseksi ja jakamiseksi. Ammatillisuus ei välttämättä tue kohtaamisen tilanteita oikealla tavalla vaan voi jopa antaa väärää turvaa toimiessaan suojamuurina ja verhona aidon persoonan edessä, jolloin kohtaaminen estyy tai vaikeutuu. Mattilan mukaan aidossa kohtaamisessa korostuu sallivuuden näkökulma. (Mattila 2008, 12–14.)

Hain kohtaamisen käsitteen hahmottumiseen apua myös kasvatustieteistä. Wihersaari (2011) on tutkinut kohtaamista kasvatustieteiden väitöskirjassaan. Kasvatustieteellinen tutkimus sopii mielestäni teoriaksi lastensuojelun kohtaamisen tarkasteluun, sillä Wihersaari määrittelee kasvattajaksi ne toimijat, joiden tavoitteena on edistää toisen henkilön kehitystä. (Wihersaari 2011, 102.) Aiemmin joissain lastensuojelulaitoksissakin käytettiin työntekijöistä nimikettä kasvattaja. Nykyisin nimike ohjaaja on vakiintunut yleisemmin käytetyksi. Lastensuojelun laitoshoidossa toteutetaan yhteiskunnallista kasvatustehtävää ja Wihersaari toteaa kohtaamisen olevan kasvatustyön ydinkokemus. (Wihersaari 2011, 35.) Kohtaaminen on kokemuserusteista ja tutkija voi tarjota tietoa kohtaamiskokemuksesta hahmottamalla henkilön elämänkulusta merkityksellisiä tilanteita, jotka yhdistyvät aikaan paikkaan ja henkilöihin. Wihersaari kirjoittaa kohtaamisessa tapahtuvan merkityshorisonttien yhdistymistä vuorovaikutuksessa, mikä jatkuvasti muuttaa kohtaamistapahtumaan osallistujien olemusta ja sisäisen maailman merkityksiä. (Wihersaari 2011, 37.)

Käsitteen rönsyilevyys asettaa haasteita tutkijalle määrittelytehtävässä.

Yksinkertaistettuna voisi ajatella, että hyvä kohtaaminen kasvatussuhteessa on vastavuoroinen, kunnioitukseen ja luottamussuhteeseen perustuva vuorovaikutustapahtuma, jossa kasvattajan roolissa oleva aikuinen ansaitsee asemansa jokaisen henkilön kanssa yksilöllisesti. (Wihersaari 2011, 99–100.) Isokorpi (2015) on avannut kohtaamista käsitteenä Kohtaamisen taidot -hankkeen loppuraportissa. Kohtaamisen katsotaan olevan tunnetta siitä, että tulee ymmärretyksi ja kuulluksi. Käsitelmä kohtaamisesta syntyy perustarpeestamme tulla hyväksytyksi ja halustamme tulla omina itsenämme arvostetuksi. Kohtaamisen kokemus on yhteydessä hyvinvoinnin kokemiseen. (Isokorpi 2015, 51.)

Juvonen (2015) kirjoittaa toimijuuden kokemisen liittyvän vuorovaikutussuhteisiin. Tällä tarkoitetaan yksilöiden välisiä kohtaamissuhteita sekä lastensuojelun piirissä olevan nuoren suhteita yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Toimijuus määrittyy keskinäisissä suhteissa ja riippuvuuksista, jotka muotoutuvat kohtaamiskokemuksissa toistemme kanssa. (Juvonen 2015, 40–42.)

Yritin hahmottaa kohtaamisen käsitettä käsittekartan avulla, jonka olen koonnut sosiaali- ja kasvatustieteellisistä julkaisuista tai tutkimuksista. Tausta-ajatukseni on kuitenkin sosiologinen ja pyrin liittämään käsitteen määrittelyni vahvasti instituutioiden vuorovaikutusmaailmaan. Scott (2011) ja Goffman (1961) ovat määritelleet totaalisen laitoksen olevan huolehtimiseen ja suojaamiseen sekä vuorovaikutuksen avulla yksilöiden käytöstä muuttamaan pyrkivä instituutio, jollaisiksi suomalaiset lastensuojelulaitoksetkin voidaan katsoa.

Käsittekartassa esitän kohtaamisen kolmesta eri aspektista muodostuvaksi yläkäsitteeksi, jonka ymmärrän vuorovaikutuksen käsitettä laajemmaksi tapahtumaksi.

Hahmottelemani kohtaamisen aspektit ovat *ammattillinen aspekti*, *tunneaspekti* ja *kommunikoinnin aspekti*. Nämä aspektit vaikuttavat yksilöllisissä kohtaamiskokemuksissa eri tavoin jonkun toisen korostuessa tai jonkun kokonaan puuttuessa. Kohtaamisen aspekteihin liittyvät elementit olen koonnut teoria- ja tutkimuskirjallisuuden avulla ja luokitellut ne omasta mielestäni eri aspekteihin liittyviksi kokonaisuuksiksi käsitteen selkiyttämiseksi.

Koostamani käsittekartan avulla voi nähdä, mitä kohtaamisen elementtejä kuhunkin aspektiin mielestäni kuuluu.

Käsittekartta 1. Kohtaaminen käsitteenä

KOHTAAMINEN KÄSITTEENÄ		
AMMATILLINEN ASPEKTI	TUNNEASPEKTI	KOMMUNIKOINNIN ASPEKTI
AUTTAMISEN HALU	ARVOSTAMINEN	TASAVERTAISUUS
AMMATILLISET AUTTAMISTEOT	VÄLITTÄMINEN	KIINNOSTUMINEN
VAHVUUKSIEN NÄKEMINEN	MERKITYSTEN YMMÄRTÄMINEN	KOMMUNIKAATION SÄVYT
VALTA-ASETELMA	HYVÄKSYMINEN	LÄSNÄOLO
RAJAT JA PUUTTUMINEN	AITOUS	KIIREETTÖMYYS
NUOREN PUOLELLE ASETTUMINEN	EMPATIAN OSOITTAMINEN	VASTAVUOROISUUS
PUHEEKSI OTTAMINEN	LUOTTAMUS	MYÖTÄELÄMINEN
	REHELLISYYS	

Ammatillinen aspekti kohtaamistapahtumassa on ohjaajan toimintaa ja asennoitumista vuorovaikutustilanteeseen. Ammatillinen kohtaaja viestii läsnäolollaan ja toiminnallaan omia valmiuksiaan kuuntelijana, turvallisena aikuisena ja keskustelijana. Kohtaamisessa ammattilaisen auttamisen halu, valta-asemaan asettuminen ja ammatillinen halu tutustua lapseen sekä asettua hänen puolelleen auttajana ovat merkittäviä kohtaamisen tekijöitä. Ammatilliseen kohtaamisen aspektiin liittyvät Korkiamäen ja muiden (2016) mainitsemat tunnistamisen halu ja ammattilaisen toteuttama aktiivinen huomaaminen (Korkiamäki & muut 2016, 13–15.) sekä Lambergin (2018) ja Scottin (2011) kuvaamat laitoksissa ilmenevät valta-asetelmat. Kohtaamisen ammatillisen aspektin kautta tulevat näkyviksi ammatillisen roolin mahdollisesti vuorovaikutukseen muodostamat haasteet, kuten etukäteen tietäminen (Lamberg 2018) ja ammattilaisroolin muodostama aidon vuorovaikutuksen este, klinisen ammattilaisuuden toimiessa ikään kuin muurina aitojen persoonien vuorovaikutuksen välissä. (Mattila 2008,12.)

Tunneaspekti kuvaa niitä merkityksiä ja tunteita, joita kohtaamistapahtuman vuorovaikutuksessa syntyy. Kohtaamistapahtumassa välitetään mm. empatiaa,

luottamusta, välittämistä ja hyväksymistä tulkinnallisesti eri tavoin. Tunne aspektin kautta kohtaamisen kokemusta voidaan tarkastella Karhun (2000) lastensuojelun kuvauksen valossa. Karhu väittää yhteiskunnan ikään kuin kieltävän lasten kauheat kokemukset sillä, että erityistä korjaavaa hellyyttä ja hoivaa ei tarjota lastensuojelussa. Karhu kirjoittaa provosoivasti laiminlyödyn lapsen olevan sairas, kunnes hän uskaltaa kokea itsensä hyväksytyksi ja väittää, että lapset joutuvat tuntemaan vaatimusta reippauteen ja tunteiden kieltämiseen lastensuojelun asiakkaina. (Karhu 2000, 120.) Lamberg (2018) kuvaa empatiaa tärkeäksi elementiksi lastensuojelun dialogissa (Lamberg 2018, 91.) ja Korkiamäki & muut (2016) kuvaavat arvostetuksi tulemisen tunnetta ja kokemusta siitä, että lapsi tulee oikein nähdyksi ja tunnistetuksi. Nämä vuorovaikutuksen osa-alueet liittyvät mielestäni kohtaamisen tunneaspektiin.

Kommunikoinnin aspektilla tarkoitan sitä tapaa, miten kohtaamistilanteeseen asemoidutaan ja miten viestejä välitetään. Goffmanin (1961) ajatuksen mukaan vuorovaikutuksessa laitoksen asukkaiden ja henkilökunnan välillä voi ilmetä vallan käyttöä ja asukkaat voivat joutua alisteiseen asemaan (Goffman 1961, 20.) Kommunikointi on vuorovaikutusta, asettumista kohtaamistilanteeseen, kiinnostuksen osoittamista sekä tilan antamista kuuntelemiselle ja sanojen, äänensävyjen ja kehollisen ilmaisun valintaa. Timonen-Kallio ja muut (2017, 16) kuvaavat kommunikaation osallisuutta tukevaa merkitystä. Kommunikaation aspektin näkökulmasta kohtaamista tarkasteltaessa korostuvat Mattilan (2008, 12) kuvaama toista ihmistä kohti käyminen eli kiinnostuksen osoittaminen ja tilan antaminen toisen elämäntarinalle tasavertaisessa yhteistä kokemusta luovassa vuorovaikutuksessa. Lambergin (2018) käsitys siitä, että onnistuneessa dialogissa ollaan myötäelävästi läsnä ja koetaan yhdessä asioita, tarkoittaa kommunikaation aspektin näkökulmasta kiireetöntä ja ennakkoluulotonta asettumista vuorovaikutukseen, jolloin merkitysten ymmärtäminen on kommunikoinnin tavoitteena.

2.2 Totaalisen instituution vuorovaikutusmaailma

Sosiologisesti tarkasteltuna instituutio toimii ihmisten toiminnan järjestämisessä, ohjaamisessa ja määrittelyssä. Pekkarinen, Vehkalahti ja Myllyniemi (2012) kirjoittavat instituution roolista yhteisön rakentajana ja normien ja perinteiden välittäjänä joukolle

ihmisiä. Instituutioiden on myös tarkoitus ylläpitää yhteiskuntarauhaa ja luoda käyttäytymiselle tiettyjä kehyksiä yksilö- sekä ryhmätasolla. (Pekkarinen & muut 2012, 12–13.) Jotkut lasten ja nuorten elämään liittyvistä instituutioista yhteiskunnassamme ovat väljiä ja ikään kuin huomaamattomia, toiset taas varsin totaalisia ja määrittäviä. Lapsen ja nuoren instituutioiden polulla lastensuojelun interventiot ovat kenties kaikkein voimakkaimmin määritteleviä. Institutionaaliset rakenteet lastensuojelussa ovat jatkuvasti enemmän vuoropuhelussa nuorten kokeman toimijuuden kanssa. (Pekkarinen & muut 2012, 14–15.)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen kuvaaja Erving Goffman ajatteli, että sosiaalinen tilanne on aina jonkun kehyksen reunustama ja toimintamme ohjautuu tämän kehyksen puitteissa. Goffman (1961) kirjoittaa totaalisisista instituutioista. Mielestäni lastensuojelulaitos voidaan nähdä totaalisisena instituutiona. Suomalaisessa yhteiskuntajärjestelmässä totaaliseksi laitokseksi voidaan määrittellä esimerkiksi vankila, psykiatrinen sairaala tai lastensuojelulaitos, joka Goffmanin (1961) luokittelun mukaan on olemassa huolehtiakseen yhteiskunnan jäsenistä, jotka eivät itse kykene huolehtimaan itsestään. Lastensuojelulaitoksissa on mielestäni piirteitä myös Goffmanin karkean luokittelun vankiloista tai psykiatrisista sairaaloista, joissa asukkaat ovat usein vastoin tahtoaan ja siksi, että heitä tai yhteiskuntaa pitää suojella heidän toiminnaltaan.

Totaalinen laitos on sosiaalinen hybridi, missä asukkaat elävät osin tai kokonaan suljetussa ympäristössä toimien yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Goffmanin mukaan totaalisia laitoksia yhdistää säännöllisten toimintamallinen harjoittaminen niissä asujiin vaikuttamiseksi. (Goffman 1961, 16–22.) Lastensuojelulaitoksessa elävät lapset ovat alistaisia sekä yhteiskunnan, että henkilökunnan vallan käytölle, eivätkä he voi valita sosiaalista vaikutuspiiriään, niitä ihmisiä, joiden kanssa ovat tekemisissä ja joiden kanssa elävät. Tämä yhdistää lastensuojelulaitoksen asiakkuuden vahvasti Goffmanin teoriaan asukkaan tai vangin maailmasta *'inmate world'*, jossa identiteetti ja minä ikään kuin riisutaan aiemmasta ja pyritään tietoisesti rakentamaan uudelleen yhteiskunnan toimesta jatkuvassa vuorovaikutuksessa henkilökunnan kanssa.

Pösökin (2004) lähestyy lastensuojelun laitosmaailmaa Goffmanin (1961) totaalisen laitoksen määritelmien kautta. Lastensuojelulaitokset, etenkin vaativampaan hoitoon erikoistuneet, kuuluvat instituutiotyypinä niihin laitoksiin, joita Goffman kutsuu

totaalisiksi laitoksiksi. Lastensuojelulaitos tilana edellyttää nuorilta asettumista tai sopeutumista sen käytäntöihin aivan kuten Goffman esittää totaalisissa laitoksissa tapahtuvan, kun sosiaalinen järjestys muotoutuu henkilökunnan ja nuorten keskinäisissä suhteissa. (Pösö 2004, 93.)

Tarja Pösö (2004) on tutkinut nuorten kokemuksia koulukodeista etnografisena tutkimuksena kahdessa valtion koulukodissa. Pösön tutkimus ei tutki suoraan vuorovaikutusta ammattilaiset ja nuorten välillä vaan kokonaisvaltaisesti koulukotiin sijoitettuna olemisen kokemusta tilana ja elämänvaiheena. (Pösö 2004, 21.) Pösön tutkimukseen voi kuitenkin orientoitua niin, että etsii sen vuorovaikutuksellisia osalualueita ja nuorten kokemuksellisia viittauksia kohtaamiseen. Tutkimus antaa viitteitä luottamuksen puutteen ja sivuun jäämisen kokemuksista, jotka mielestäni liittyvät vuorovaikutuksen kokemusmaailmaan. Pösö kirjoittaa lastensuojelulaitoksen, joihin koulukoditkin lasketaan, olevan tilana minän ja muiden välisen suhteen määrittelijä. (Pösö 2004, 17.) Koen Pösön tutkimuksen erittäin hedelmällisenä maastona oman tutkimukseni teoreettiseksi astinlaudaksi juuri koulukotimaailman takia. Monet erityistason laitokset, joita haastateltavieni taustaan myös kuulu, muistuttavat toimintaideologialtaan Pösön (2004) kuvaamia koulukoteja. Koulukoti koettiin aikaisemmin usein viimesijaisena lastensuojelun puuttumismuotona, jolloin sijoitusperusteina on asiakasnuoren vaikeahoitoisuus. (Pösö 2004, 49.) Oman näkemykseni mukaan monet vaativan tason ja erityistason lastensuojelulaitokset sekä erityisen huolenpidon osastot täyttyvät nykyisin Pösön kuvaamalla haastavasti oireilevilla, tiukkoja rajoja viranomaisten mielestä tarvitsevilla nuorilla.

Scott (2011) tarkastelee totaalisia instituutioita Goffmanin jalanjäljissä ja hänen määrittelyistään on nähtävissä yhtäläisyyksiä suomalaisen lastensuojelulaitoksen sosiologiseen viitekehykseen. Instituutio on abstrakti organisaatorakenne, joka toistaa jäsentensä kautta itseään mikrotason rutiinien, käytäntöjen ja yksilöiden välisen vuorovaikutuksen kautta. Totaaliseen instituutioon henkilöt ikään kuin uppoavat pitkäksi ajanjaksoksi kokonaan tai osittain, joko symbolisesti tai fyysisesti. Suljetun ympäristön tavoitteena on muuttaa heidän käyttäytymistään tai persoonaansa ja samalla jotakin suljetaan kokonaan heidän mahdolluuksiensa ulkopuolelle. (Scott 2011, 1.) Lastensuojelulaitoksessa instituution totalisuus näyttäytyy juuri samankaltaisuuteen

pakottavina rakenteina, oman normaalin toimintaympäristön muutoksena ja pyrkimyksenä muuttaa lapsen käytöstä.

Mielestäni Scottin (2011) totaalisen instituution tilalle esittämä termi, ”*uudelleen luovat*” *instituutiot (reinventive institutions)*, kuvaa hyvin nykyaikaisia esimerkiksi terapeuttisia, uskonnollisia, kasvatuksellisia ja jopa virtuaalisia instituutioita, joihin ihmiset liittyvät, joutuvat tai ajautuvat. (Scott 2011, 2–3.) Lastensuojelulaitoksessa rajoitetaan Scottin kuvaamalla tavalla toimijuutta tiettyyn laitoksen viitekehyksessä hyväksyttävään muotoon ja pyritään määrittelemään sitä millainen ”itse” on hyväksyttävä ja lapsen toipumista edistävä. Instituutio pakottaa tai ohjaa entisen identiteetin hylkäämiseen. (Scott 2011, 4.) Identiteettiä voidaan suomalaisissakin lastensuojelulaitoksissa riisua eräänlaisena sisääntulorituualina, jotka kuuluvat totaalisen instituution toimintamalleihin. Lapselta voidaan ottaa laitoksen haltuun hänen henkilökohtaisia tavaroitaan, hänelle kerrotaan mihin aikaan hän käy nukkumaan, syö ja herää, sekä määritellään ja rajataan liikkumista sekä oman verkoston tapaamista. Nämä käytännöt muistuttavat totaalisen laitoksen, kuten vankilan, asukkaiden pakottamista yhtenäiseen identiteettiin. (Scott 2011, 22.)

Totaalisen instituution kaltaisessa laitoksessa, joksi lastensuojelulaitokset voidaan mielestäni hieman kärjistäen luokitella, henkilökunnan käyttämä valta kohtaa vastarintaa ja elämisen resursseista neuvotellaan. Asukkaat pyrkivät säilyttämään oman, entisen itsensä ja henkilökunta pyrkii muokkaamaan sitä. Laitoksen eetos määrittelee sen, mikä on hyväksyttyä ja sopivaa. Muutokseen pyritään vuorovaikutuksella asukkaan ja henkilökunnan välillä. (Scott 2011, 19–21.) Kontrollin ja tukemisen rajapinta voi olla limittynyt lastensuojelun maailmassa, jossa rajaavia ja kontrolloivia toimia perustellaan lapsen edulla ja turvallisuudella. Juvosen (2015) mukaan kontrolli liittyy oleellisesti lastensuojelun vuorovaikutusmaailmaan ja tietynlainen täytyminen leimaa auttamistyön kohteena olevia nuoria. Lastensuojelun sijaishuolto voidaan nähdä yhteiskunnan valtainstrumenttina, josta voi muodostua jopa uhka nuoren autonomialle. (Juvonen, 2015, 49.)

Lindahlin ja Bruhnin (2018) ruotsalaisessa tutkimuksessa on todettu lastensuojelun piirissä olevien lasten suhteen työntekijöihin olevan usein välinpitämätön ja negatiivinen, jopa vihamielinen. Työntekijä voidaan nähdä auktoriteettihahmona, joka

edustaa piilevää uhkaa. Lapset ovat kuvanneet suhteen negatiivisuuden johtuvan luottamuksen ongelmista, kiireestä ja suhteen muodollisuudesta sekä etäisyydestä. Kohtaamiskokemukseen ja suhteeseen vaikuttavat työntekijöiden ammatillisen roolin hallinta ja halu säilyttää ammatillinen asema suhteessa lapseen työssä, joka perustuu vuorovaikutukseen. Kohtaamiskokemukseen vaikuttaa työntekijän ammatti-identiteetti ja oma ajatus siitä mitä vuorovaikutuksen ammattilaisena työskenteleminen lastensuojelun kentällä tarkoittaa. On huomioitavaa, että tarkasteltaessa vuorovaikutusta lastensuojelun työntekijöiden ja lasten välillä tarkastellaan ammatillista vuorovaikutusta institutionaalisessa ympäristössä, jossa suhteet muodostuvat ja kehittyvät jo valmiiksi tietyssä kehyksessä. (Lindahl & Bruhn 2018, 334.)

Eltink ja muut (2017) kirjoittavat hollantilaistutkimuksesta, jossa pohditaan lastensuojelulaitoksissa yleistä asiakkaiden toisiinsa ja ohjaajiin kohdistamaa väkivaltaa. Tutkimus vertaa laitoksia vankilan kaltaisiin instituutioihin, joissa ryhmän ilmapiiri aiheuttaa erilaisia ilmiöitä. Vuorovaikutus ja kohtaamisen taso korostuvat, kun sijoitettujen nuorten valmiudet ja taidot reagoida sosiaalisiin tilanteisiin ovat jo taustasyiden vuoksi puutteellisia. Sijaishuoltoapaikat voidaan nähdä vankilan kaltaisena puuttumisympäristönä, joka rajaa vapautta, omien tavaroiden käyttöä ja läheisverkoston yhteydenpitomahdollisuuksia. Sijaishuoltoapaikka ympäristönä voi jo luoda vuorovaikutukseen kielteisiä elementtejä tämän rajaavuuden ja puuttumisen perusteella. Laitoksessa elämistä voisi siis verrata vankilaan, jonka väistämättömässä sosiaalisessa järjestelmässä asujan koko persoonallisuus on mukana. (Eltink & muut 2017, 202.) Lastensuojelulaitoksissa pakottamisen rakenteisiin ja tiettyihin rutiineihin voidaan vankilamaailman tavoin katsoa olevan osa kaaoksen ehkäisyä ja asiakkaiden sekä ympäristön turvaamista. Pakottaminen voidaan kuitenkin nähdä viranomaisten tarkoituksellisenä vallankäyttönä tai mielivaltaisena nuorten autonomian riistämisenä, joka aiheuttaa kokemuksen sorretuksi tulemisesta ja valta-asetelman epätasapainosta. (Eltink & muut 2017, 203.)

Totaalisen instituution viitekehyksessä on helppo nähdä vallan käyttö osana instituution maailmaa ja toimintamalleja. Foucaultin (1980) kuvaukset vankeinhoidon historiasta muistuttavat minua joistakin lastensuojelulaitoksille tyypillisistä toiminnan rakenteista. Foucault kirjoittaa lasten työsiirtolassa tapahtuneesta koulimisesta, johon liittyy kuulustelun kaltaisten keskusteluiden avulla perille pääseminen nuoren historiasta ja

tilanteesta, jatkuva tarkkailu ja tietojen ylös kirjaaminen sekä arvioinnin tekeminen näiden tietojen ja havaintojen perusteella. (Foucault 1980, 403.)

Minun liikkeellepaneva voimani tässä tutkimuksessa ja minua motivoiva huolinäkökulma on hyvin lähellä Scottin (2011) kuvausta Goffmanin päähuolenaiheesta suhteessa totaalisiin laitoksiin. Laitoksiin sijoittamisen institutionaalinen kontrolli suuntautuu henkilön vapautteen esittäessä itsensä sellaisena, kuin henkilö itse haluaa itsensä ”tuottaa”, hänen asumisjärjestelyihinsä, kontakteihinsa ulkomaailmaan sekä päivittäisiin rutiineihin. (Scott 2011, 12.) Tämä palauttaa ajatteluni takaisin Pesäpuu R:n (2020) toteamaan, että sijaishuollossa lapset kamppailevat osallisuudesta, olemassaolostaan ja rakastettuna olemisesta. (Kaijanen, Koskenkorva, Westerlund 2020, 5.)

3 Tutkimuskysymykset ja metodologiset valinnat

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykseni ja tutkimukseni metodologiset valinnat sekä tutkimuksen toteutustavan, aineiston ja analyysin. Pohdin myös omaa tutkijanpositiotani ja tuon esiin tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.

Hermeneuttisesti ajattelen, että kokemusten ymmärtäminen on tulkintaa, johon vaikuttaa oma esiymmärrykseni eli aiemmin aiheesta tietämäni tai olettamani seikat. Ymmärrys etenee hermeneuttisena kehänä aineiston ja aineiston tulkinnan välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 39–41.) Laineen (2015) kuvaamalla tavalla tutkimukseni kohdistuu ihmisten väliseen kommunikaatioon. Yritän tulkita ja ymmärtää haastateltavien ilmaisuja, mikä edellyttää minulta tutkijana ensin kykyä kysyä haastateltaviltani oikeita asioita ja haastateltaviltani kykyä ilmaista kokemuksiaan. (Laine 2015,33.) Tämän tulkinnan ja ymmärryksen avulla pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

Mitä merkityksiä nuoret ovat antaneet kokemuksilleen sijoituspaikoissaan kokemastaan vuorovaikutuksesta?

Miten nuoret näkevät kohtaamiskokemusten vaikutukset elämässään?

Miten valta-asetelma näkyy kohtaamiskokemusten kerronnassa?

3.1 Metodologia

Empiirisessä tutkimuksessa kokonaisuus muodostuu vaiheista, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 15.) Laadullisen tutkimuksen prosessi voi olla haastava jäsenellä selkeästi eteneväksi vaiheittaiseksi jatkumoksi. Tutkimuksen osa-alueet limittyvät ja tutkimus muotoutuu vähitellen edetessään, kuten Kiviniemi (2015) kirjoittaa. Kvalitatiivisena tutkijana olin jatkuvassa ongelmanratkaisutilanteessa johtoajatusten muuntuessa ja joutuessani koko ajan päättämään tutkimuksen suunnasta sekä rajaamaan niitä seikkoja, joita tutkimukseen sisällyttää. Rajaamisen avulla pyrin mielekkääseen ongelmanasetteluun, mutta kyse on myös tulkinnasta, johon vaikuttavat omat intressini, esiyymmärrykseni ja näkökulmani. (Kiviniemi 201, 74–77.) Oma tutkimusprosessini muuttui koko ajan edetessään. Jouduin pohtimaan paljon sitä, mitä aineistoni kertoo ja miten saan kiinnostuksen kohteenani olevasta aiheesta esiin tieteellisesti oleellista tietoa aineistoni avulla.

Haastattelu tuntui alusta alkaen oikealta aineistonkeruumenetelmältä tutkimuksessani. Puusan (2020) mukaan haastattelun käyttöä voidaan pitää perusteltuna kielen ja puheen historiallisen ja kulttuurisen konstruktion vuoksi. Havaitseminen koostuu merkeistä ja se perustuu päättelyyn. Hermeneuttisesti ajateltuna keskinäinen ymmärtämismme perustuu vuoropuheluun ja kielellisyys jäsentää kaikkea kokemaamme. (Puusa 2020, 104–105.) Haastattelu metodina mahdollistaa informanttien valinnan niin, että heillä jo tiedetään olevan kokemusta tutkittavasta aiheesta. Tässä tutkimuksessa aineistonäyte on siis tarkoituksenmukainen sekä harkinnanvarainen. Tutkijana ohjaan keskustelua tutkimuskysymysteni viitoittamana. Valitsemani puolistrukturoitu haastattelurakenne antaa minulle mahdollisuuden pyytää haastateltavaa selittämään tai tarkentamaan sanomaansa. Haastattelun avulla voin saada mahdollisimman monipuolisen kuvan kohtaamiskokemuksista. (Puusa 2020, 106–107.) Haastattelu on mielestäni hyvä menetelmä ihmisten mielipiteiden, käsitysten ja uskomusten kuulemiseen, kun haluan ymmärtää heidän kokemus- tai arvomaailmaansa.

Tutkimuksessani olen haastatellut nuoria ja aikuisia, joilla on kokemusta useista sijoituksista lastensuojelulaitoksiin (kts. luku 4.) Haastateltavia oli 7 ja haastattelut

toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluina, joissa pyrittiin kuitenkin vapaaseen kerrontaan kohtaamiskokemuksista sijaishuollon aikana.

Laine (2015) kirjoittaa fenomenologisen haastattelun olevan avoin, luonnollinen ja keskusteleva tapahtuma, jossa haastattelija saa tilaa kyetäkseen kuvailemaan kerrontaan. (Laine 2015, 39.) Puusa (2020) toteaa haastattelun olevan tavoitteellista keskustelua, jonka avulla tutkija voi päästä selville tutkittavan ajatuksista, odotuksista ja kokemuksista ja saada mukaan subjektiivinen kokemus tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelu on tallennettava uskottavien päätelmien mahdollistumiseksi. (Puusa 2020, 103–106.) Narratiivisessa tutkimuksessa haastattelu toimii aineistonkeruutapana varsinkin silloin, kun haastattelija pyytää haastateltavia kertomaan oman tarinansa aiheesta, kuten itsekin olen tehnyt. Haastateltavan kertoessa haastattelija esittää tarinasta nousevia lisäkysymyksiä, joiden tukena teemakysymykset voivat toimia. Näin varmistetaan tiedonsaanti niistä aiheista, joiden vastauksilla tutkimuskysymyksiin pyritään saamaan tietoa. (Hänninen 2018, 193.)

Metodina haastattelu koetaan Hirsjärven ja Hurmeen (2015) mielestä usein miellyttäväksi, minkä koen olevan erityisen tärkeää kerätessä tietoa kokemuksista, jotka sijoittuvat erityiseen ajanjaksoon haastateltavan elämässä. Haastatteluillani pyrin tavoitteelliseen keskusteluun, kuunteluun ja puheeseen, mikä voi Hirsjärven ja Hurmeen (2015) mukaan kuulostaa epätieteelliseltä ja helpolta. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 11–12.) Tutkijan on mielestäni kuitenkin oltava rohkea sekä herkkävaistoinen, ja sensitiivisesti, mutta pelottomasti lähestyttävä aihettaan jatkokysymyksillä.

3.2 Tutkijan positioni ja tutkimuksen eettisyys

Tutkimukseni tausta ja motivaatio löytyvät omasta työhistoriastani. Olen työskennellyt lastensuojelun sijaishuollossa kauan ja vuosien mittaan vuorovaikutuksen merkitys on noussut keskeisimmäksi kiinnostuksen kohteekseni. Minulle on vahvistunut näkemys siitä, että kohtaamisen kokemuksilla on valtavasti merkitystä sijoitusten onnistumisessa asiakasnäkökulmasta. Olen kuullut satoja elämätarinoita lapsilta, jotka on sijoitettu lastensuojelulaitoksiin eri puolilla Suomea. Kuntoutumisen, voimavarojen löytymisen ja elämän taitojen vahvistamisen työnä lastensuojelunsijaishuollosta kuulee todella usein

huonoja kokemuksia ja traumaattisia muistoja, jotka kulkevat lasten elämässä mukana aikuisuuteen saakka. Haluan olla ihmistutkija, joka Hirsjärven ja Hurmeen (2015) mukaan näkee ihmisen ainutkertaisena yksilönä ja haluaa päästä lähemmäs tutkimiaan henkilöitä ja ymmärtää heidän kokemuksiaan. Jaan myös Erosen (2012) motiivin tutkimuksen tekemiselle. Haluan osallistua sosiaalityön tutkimukseen juuri lastensuojelun laitossijoitusten osalta. Tutkija voi tuoda kuultavaksi asiakkaiden tarinoita ja rakentaa mahdollisuuden ja tilan erilaisten tarinoiden kertomiselle. (Eronen 2012, 39.)

Motivaationi on myös avoimuuden ja läpinäkyvyyden lisääminen. Kuten Pekkarinen (2015 b.) kirjoittaa, lastensuojelun ilmiöiden ja toiminnan julkisuuskuva on lastensuojelusta negatiiviseen sävyyn kertova. Osa lastensuojelun totuudesta on ikään kuin piilotettu. Tarkoitan tällä asiakaskunnan haastavuutta. Lastensuojelu hoitaa rikoksia tekeviä ja päihteitä käyttäviä nuoria, jotka ovat ehdottomasti sosiaalityönkin näkökulmasta yksi haastavimpia asiakasryhmiä. Pekkarisen (2015 b) tavoin, toivon voivani tutkia tätä sosiaalipalveluiden sektoria vahvistamatta stereotypioita ja silti kriittisesti. (Pekkarinen 2015 b, 265.) Lastensuojelun toimien tarkastelu kriittisesti on välttämätöntä myös vallan käytön näkökulmasta. Koska lastensuojelua koskevat tiukat salassapitosäädökset, on toimijoiden helppoa piiloutua vaitiolovelvoitteensa ja vallan käytön taakse. (Pekkarinen 2015 b, 269.) Avoimuuden lisääminen on mielestäni välttämätöntä.

Oma kohtaamisen filosofiani pohjautuu työssä kokemaani ja oppimaani, mutta vaikuttimenani on ollut mm. myönteisen tunnistamisen sosiaalipedagoginen ajattelutapa. Häklin, Kallion ja Korkiamäen (2015) toimittamassa teoksessa Myönteinen tunnistaminen esitetään vaihtoehtona ongelmakeskeisyydelle auttamistyön kohtaamisissa. Teos alkaa oleellisella lainauksella kohtaamisen kokemuksesta:

"Et nää on just niitä et aikuisenaki sit muistaa, et oli se yksi aikuinen, voi olla, vaikka yks sana, yks lause, mikä voi käynnistää sen, et se nuori tajuu et se on tärkeä, et mul on merkitystä, et mun elämällä on väliä. Et se voi lähteä siitä, niinku levitä, et sit kuulee sitä positiivista muiltakin, ni se voi muuttaa sen nuoren elämänsuunnan ihan täysin." Nuorisotyön asiantuntija, Myönteinen tunnistaminen työpaja 15.9.2014. (Häkli, Kallio, Korkiamäki, 2015.9.)

Olen ajoittanut kyseenalaistanut koko lastensuojelu-termin asiakkaiden tarinoita kuunnellessani. Tarinoiden perustella kyse ei aina ole suojelemisesta, mikäli suojelemisen ymmärretään olevan hyvään pyrkivää heikompiosaisten tavoitteellista auttamista ja turvaamista. Tutkielmani pohjautuu siis osin intuitiooni siitä, että aihe on tutkimisen arvoinen ja tärkeä. Lastensuojelun sijoitusten lukumäärät ovat jatkuvasti kasvaneet ja aihe on myös yhteiskunnallisesti ja taloudenkin kannalta tärkeä. Haluaisin tutkimuksellani kenties vaikuttaa siihen, miten lastensuojelutyöhön koulutetaan ihmisiä, tai mihin seikkoihin lastensuojelun valvonnassa ja sijoittamispäätöksissä tulisi erityisesti kiinnittää huomiota. Haluan myös nostaa esiin nuorten kokemuksen ja äänen.

Tarja Pösö (2004) kuvaa omassa tutkimuksessaan haastattelun olevan sekä vahva, että ongelmallinen menetelmä. Tarkoitus on antaa nuorille tilaisuus kertoa vapaasti omin sanoin kokemuksestaan. Ongelmallisuus voi tulla esiin siinä, että tutkijana olen valinnut kysymykset ja ikään kuin hallitsen keinotekoista, järjestettyä haastattelutilannetta. On siis suhtauduttava hienoisella varauksella haastattelussa syntyvän tiedon aitouteen tai omin sanoin kerrottuun näkemykseen. (Pösö 2004, 29.) Tutkijana minun on myös ajateltava vuorovaikutuksen monitulkintaisuutta. Vuorovaikutus ja kohtaaminen sekä siitä kertominen on kokemuksellista ja sen ymmärtäminen vaatii dialogisuutta. (Moisio 2018, 57.) Lastensuojelussa osapuolten toisintulkintamisen riski on melko suuri, ottaen huomioon tilanteiden valta-asetelmat ja ihmisten koko elämänpolun vaikutuksen.

Halusin haastattelutilanteiden tuottavan mahdollisimman aitoja kertomuksia ja kuvauksia nuorten kokemuksista. Tähän pyrin luontevalla keskusteluasetelmalla ja osaan mielestäni luoda rennon keskusteluilmapiirin, johon kuului jutustelua myös muista, kuin haastattelun teemaan liittyvistä aiheista. Varasin riittävästi aikaa haastatteluille, niin ettei minun tarvinnut rajata keskustelun polveilua pois. Koen, että pitkästä kokemuksestani lastensuojelutyössä oli minulle valtavasti hyötyä haastatteluissa. Työni on aina ollut olla vuorovaikutuksessa ja puhua nuorten kanssa. Haastateltavien kanssa vuorovaikutuksessa kokemukseni auttoi minua laajentamaan kysymyksiä jatkokysymyksillä ja ikään kuin sanoittamaan apukysymyksillä sitä, mitä haastateltavat yrittivät kuvata. Uskon, että kokemukseni lastensuojelusta myös helpotti haastateltavien asemaa ja lisäsi tunnetta jaetusta ymmärryksestä. Lastensuojelun kokemuksista on uskoakseni helpompi puhua ihmiselle, jolla on käsitystä laitosmaailmasta, sijoitukseen joutumisien taustoista ja niistä olosuhteista, joissa nuoret

laitoksissa elävät. Empaattinen, ymmärryksen jakaminen on mielestäni hyödyllistä, kun haastateltavan kanssa keskustellaan sensitiivisistä, heidän maailmaansa pysyvästi vaikuttaneista tapahtumista. Kerään toisten kokemuksista ja analysoin niitä. Väistämättä analyysini lopputulokseen vaikuttaa oma persoonani ja se, että aineisto on kerätty minun ja haastateltavieni välisissä vuorovaikutustilanteissa. Joku toinen haastattelija tai eri haastateltavat olisivat voineet tuottaa täysin erilaisen analyysiaineiston ja tuloksen kokemuksellisista asioista.

Eettisesti minun on erityisen tärkeä huolehtia haastateltavien anonymiteetistä ja suunniteltava prosessin aikainen aineiston säilytys hyvin. Käytin aineiston säilytykseen salasanasuojattua pilvipalveluani, johon talletin puhelimella nauhoitetut haastattelutallenteet sekä haastatteluihin liittyvät muistiinpanot. Haastateltavien nimet on muutettu eikä sijaishuoltopaikkoja, joihin he ovat olleet sijoitettuna mainita nimeltä. Myös muut haastatteluissa esiin tulleet muiden ihmisten tai paikkojen nimet on muutettu. Koen aiheeni olevan sensitiivinen sen henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan liittyvän tiedon vuoksi. Olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota haastattelutilanteen ilmapiiriin ja kysymysten muotoiluun sekä tilan antamiseen haastateltavan tarinalle.

Tutkimuseettisesti huomioitavia seikkoja ovat haastateltavien itsemääräämisoikeus ja yksityisyys sekä se, ettei tutkimuksen tule vahingoittaa tutkittavia. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021.) Lastensuojeluun ja sen tutkimiseen liittyy mielestäni myös moraalisia ominaisuuksia lastensuojelun toteuttaessa yhteiskunnallista alaikäisten suojaamistehtävää. Olen pyrkinyt noudattamaan kaikkia tutkimuseettisiä periaatteita sekä tekemään myös omien arvojeni mukaista tutkimusta. Haluan etsiä totuutta ja kerätä luotettavaa tietoa sekä vaalia haastateltavieni ihmisarvoa ja yksityisyyden suojaa. Arvoni perustuvat yksilön kunnioittamiseen ja tiedostan eettisen vastuuni sensitiivisen tutkimusalueen tutkijana. (Laukkanen, Pekkarinen & Vilmilä 2018, 76–77.) On eettisesti tärkeää, että pohdin haastattelutilanteita ja niissä mahdollisesti eteen tulevia yllättäviä tilanteita etukäteen.

Pekkarisen (2018) mukaan nuoria haastateltaessa on pohdittava mm. tilanteita, joissa haastattelijan kuulemma tieto lain mukaan edellyttää puuttumista. Olin varautunut konsultoimaan tarvittaessa ohjaavaa professoria sekä oman alueeni valvovaa

sosiaaliviranomaista, mikäli tietooni olisi tullut esimerkiksi puuttumista vaativia asioita jostakin toiminnassa olevasta lastensuojelulaitoksesta. (Laukkanen, Pekkarinen & Vilmilä 2018, 85–86.) Haastateltavistani vai yksi oli alaikäinen, joten hänen kohdallaan olisin saattanut joutua pohtimaan lastensuojelulain mukaista lastensuojeluilmoituksen tekemistä, mikäli hän olisi kertonut minulle jotakin hänen terveyttään vakavasti vaarantavaa olevan meneillään juuri haastatteluhetkellä. (Finlex 2022)

Lastensuojelua tutkittaessa on huomioitava myös yhteiskunnallisen vallankäytön elementti, joka Oinaksen (2004) mukaan haastattelutilanteeseen liittyy. Omassa tutkimuksessani on erityisesti huomioitava se, että oma positioni liittyy joidenkin haastateltavieni sijoitushistoriaan. Näin ollen ei voida sulkea pois sitä, etteikö haastattelutilanteeseen vaikuttaisi tulkinnallisuus, henkilökohtaiset mielikuvat ja ennakkokäsitykset tai se institutionaalinen valta, jota voin haastattelijana haastateltavilleni edustaa. Haasteltavien tuottamaan aineistoon vaikuttavat myös heidän omat tavoitteensa tai valikoivuutensa sen suhteen, minkälaisen tarinan he pyrkivät aiheesta tai itsestään tuottamaan. Oinas (2004, 222–224.) Osa haastatteluun ilmoittautuneista on minulle tuttuja työstäni ja kiinnitin erityistä huomiota omaan asemaani ja siihen, missä roolissa haastateltavat ovat kenties minut aiemmin kohdanneet. Pyrin selkiyttämään omaa tutkijan positiotani selkeällä tutkimukseni esittelyllä ja myös oman roolini avaamisella esikeskustelussa haastateltavan kanssa.

Pekkarinen (2018) kuvaa lastensuojelun tutkimisen eettisiä haasteita ihmisarvoa ilmentäviin normeihin ja yhteiskuntavastuuseen liittyviksi. Haastatteluideni sisällössä puhutaan muista kuin haastateltavista. Henkilöt, joiden kanssa tapahtunutta vuorovaikutusta kuvataan eivät ole valinneet osallistumistaan tutkimukseeni. Kertomusten vaarana on, että vallitsevat stereotypiat lastensuojelusta vahvistuvat ja lastensuojelussa työskentelevät leimaantuvat. (Laukkanen, Pekkarinen & Vilmilä 2018, 87–88.) Katson kuitenkin, että minun on yhteiskunnallisen vastuun näkökulmastakin raportoitava tuloksistani rehellisesti, kaikkien osapuolten yksityisyyttä kunnioittaen.

Narratiivinen teemahaastattelu tukee ajatustani tutkimusetiikasta. Haastateltavalla tulee mielestäni olla vapaus kertoa oma tarinansa kokemuksistaan sellaisena, kuin hän sen muistaa. Koska tutkin nuorten kokemuksia sijaishuollossa kokemastaan kohtaamisesta, minun on kiinnitettävä erityistä huomiota omaan esiyymärykseeni ja sen vaikutukseen

haastattelutilanteissa. Olen työskennellyt sijaishuollossa niin pitkään, ettei oma havaintomaailmani nuorten kohtaamiskokemuksista ei voi olla osin vaikuttamatta jo haastattelutilanteissa. Tässä pyrin selkiyttämään tutkimusotetta haastatteluiden alussa käydyllä avoimella keskustelulla positiostani ja asettumisestani tutkijanroolin.

Vaikka olen tehnyt lastensuojelutyötä kauan ja lasten elämästään esiin tuomat seikat ja rajut kokemukset ovat minulle arkipäivää, tutkimuksen tekemisen tunnepitoisuus yllätti minua hieman. Intensiivinen kohtaamiskokemusten kuuntelu ja vuorovaikutustilanne haastateltavan kanssa aiheutti väistämättä tunteita myös itsessäni ja teinkin haastatteluita niin, että niiden välissä oli useiden päivien tai viikkojenkin pituisia taukoja. Pekkarisen (2015 b) mukaan tunteiden sosiologiaan liittyy tunteiden merkityksen tunnistaminen, eikä tunteiden kieltäminen ole hyväksi tutkimukselle, vaan tunteet ovat pikemminkin osoitus tutkimuskohteen konkretiasta ja vahvasta läsnäolosta. (Pekkarinen 2015 b, 285.) Voimakkaampia tunteita kuunnellessani toisten kertomuksia huonoista kohtaamiskokemuksistaan ja suoranaista laiminlyönneistä olivat inho, suuttumus ja jopa häpeä oman, itselle tärkeän ja rakkaankin ammatin joistakin ilmiöistä.

3.3 Haastateltavat ja aineisto

Kiinnostuksen kohteenani tutkimuksessa ovat erityisesti ne nuoret, joilla on taustallaan useita sijoituspaikkoja ja näin ollen useita ja kenties vaihtelevia kohtaamiskokemuksia auttavien ammattilaisten kanssa. Tällä aineistonkeruun kohderyhmällä pyrin siihen, että haastateltavilla olisi paljon erilaisia kohtaamisen kokemuksia sijaishuollossa ja, että heidän sijaishuollollaan olisi pyritty erityistason, kuten päihteidenkäytön tai vaikeiden käytösongelmien problematiikan ratkaisuun.

Käytin haastateltavien hakuun sosiaalisen median tilejäni, joissa voin pyytää apua tutkielmaani tietyllä tavoin profiloituvilta sijaishuollon nykyisiltä tai entisiltä asiakkailta. Työskennellessäni erityistason lastensuojelun kentällä, minulla on olemassa oleva verkosto haastateltavien löytämiseksi. Tällä verkostolla tarkoitan esimerkiksi sosiaalisen median tilejäni, joiden kautta minun on mahdollisuus tavoittaa kymmeniä lastensuojelussa työskenteleviä henkilöitä, joilla kaikilla taas on kontakteja nykyisiin ja entisiin lastensuojelun asiakkaisiin. Minulla on myös työkäytössä oleva Instagram-tili, jonka kautta voi tavoittaa entisiä ja nykyisiä asiakkaita. Tein sosiaalisen median

julkaisun aiheesta Facebook- sekä Instagram- sivustoilla 20.4.2021 (liite 1.). Julkaisut olivat kaikille avoimia ja jaettavissa enkä voi itse mitenkään arvioida, kuinka monet ihmiset julkaisuni näkivät. Julkaisujani jaettiin 30 kertaa. Pyysin, että yhteyttä minuun otettaisiin yksityisviestillä eikä julkisesti sosiaalisen median julkaisuissa anonymiteetin takaamiseksi. Haastateltavia on vaikea jäljittää vaikkapa omien sosiaalisen median tilieni seuraajien kautta, sillä henkilöiden lastensuojelutausta tuskin käy ilmi heidän profiileistaan, mikäli niitä käytäisiinkin läpi.

Sain 11 yhteydenottoa sijoituksessa olleilta, jo aikuisilta henkilöiltä ja yhden yhteydenoton 17- vuotiaalta henkilöltä. Yhteydenottajista 3 oli miestä ja 9 naista. Haastattelun sain sovittua 8:n henkilön kanssa, joista haastateltavaksi asti päätyi 7. Yksi henkilö ei palannut haastatteluajan tarkempaan sopimiseen viestittelyn jälkeen ja kaksi henkilöä jätti vastaamatta jatkoviesteihini kiinnostuksen ilmaisemisensa jälkeen. Haastattelut sovittiin puhelimitse tai viestikanavien kautta. Covid-19 pandemia rajoitti mahdollisuuksia kasvokkain toteutettaviin haastatteluihin ja haastateltavat valistivat itse vaihtoehdoksi etähaastattelun yhtä henkilöä lukuun ottamatta. Yhden haastatteluista toteutin tapaamalla haastateltavan. Muut haastattelut tehtiin Teams- sovelluksen välityksellä. Tallensin haastattelut puhelimen äänen tallennustoiminnolla sekä Teamsin kokouksen tallentamistoiminnolla.

Haastateltavista kolme oli miehiä ja 4 naisia. Kaikilla haastateltavillani oli kokemuksia useista sijaishuoltoapaikoista, ja he olivat olleet sijoitettuna alaikäisinä pidempään kuin vuoden. Vanhin haastateltavani oli 36- vuotias ja nuorin 17- vuotias.

Taulukko 1. Haastateltavien laitossijoituskokemukset

HAASTATELTAVIEN LAITOSIJOITUSKOKEMUKSET		
KERTOJA	IKÄ SIJOITUSTEN ALKAESSA	SIJAISHUOLOPAIKKOJEN MÄÄRÄ
MIES 19 VUOTTA	14 VUOTTA	3
MIES 24 VUOTTA	13 VUOTTA	3
MIES 17 VUOTTA	13 VUOTTA	7
NAINEN 18 VUOTTA	12 VUOTTA	6
NAINEN 27 VUOTTA	14 VUOTTA	3
NAINEN 36 VUOTTA	16 VUOTTA	3
NAINEN 29 VUOTTA	16 VUOTTA	3

Kerroin haastateltavilleni haastattelun alussa, että lähetän heille palautuskuoren kera haastattelusopimuksen (liite 2.) sekä taustatietolomakkeen (liite 3.). Kävin läpi haastattelusopimuksen sisällön haastattelun aluksi ja avasin haastateltavilleni hieman tutkimuksellisia motiivejani ja omaa taustaani tutkijana sekä lastensuojelussa työskentelijänä. Kerroin myös, että taustatietolomakkeen täyttäminen on vapaaehtoista, ja että ne hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen aineisto on kerätty puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Haastattelutilanteet olivat vapaan keskustelun kaltaisia, epämuodollisia tilanteita, joissa kaikissa myös sivuttiin myös muita ajankohtaisia tai haastateltavan nykyiseen elämäntilanteeseen liittyviä aiheita. Wiikla (2017) on käyttänyt omassa Pro Gradu-tutkimuksessaan haastattelukortteja tukena sekä ikään kuin toiminnallisena elementtinä. Kortit voivat Wiiklan mukaan myös lisätä haastateltavan autonomiaa ja mahdollisuuksia säädellä haastattelun kulkua, mikä sopii mielestäni hyvin elämäntarinalliseen ja sensitiiviseen haastatteluaiheeseen. (Wiikla 2017, 34.) Päädyin siis käyttämään teemahaastattelun tukena laminoituja apukortteja (Liite 4.), joihin etupuolelle olin kirjannut pääkysymyksen ja takapuolelle mahdollisia apukysymyksiä. Apukortit olisivat toki toimineet parhaiten tapaamissa tehtävissä haastatteluissa, mutta myös Teams-haastatteluissa näytin kortteja haastateltaville. Kortit toimivat lähinnä omana tukenani haastatteluprosessissa. Apukortteja on viisi. Yksi haastattelun alkuperäisistä teemoista, itsen esittäminen, jäi kuitenkin haastatteluiden edetessä pois, koska siihen ei tullut

haastateltavilta sellaisia vastauksia, että ne olisivat olleet kohtaamisen kokemuksen tutkimisen kannalta relevantteja tai mukaan otettavissa.

Varsinaisia teemahaastattelun pääkysymyksiäni ovat:

- Millainen lastensuojelun polkusi on?
- Mitä kohtaaminen on?
- Millaisia huonon kohtaamisen kokemuksia sinulla on?
- Millaisia hyvän kohtaamisen kokemuksia sinulla on?

Ensimmäisen lastensuojelun sijoitushistoriaa kysyvän kysymyksen tarkoitus on taustoittaa haastateltavan kokemuksia lastensuojelusta ja hahmottaa kohtamiskokemusten laajuutta sekä ajallista kestoja. Muut kysymykset pyrkivät avaamaan tarinoita koetusta kohtamisesta. Puolittainen strukturointi jättää haastattelussa tilaa tarkentaville kysymyksille ja keskustelun polveilulle kohtamisteeman kannalta mahdollisesti kiinnostaviin aihealueisiin. Haastattelut voivat edetä ennakoimattomasti ja kaikki tutkimukseni haastattelut olivatkin yksilöllisiä, saman teeman ympärille rakentuneita keskusteluita.

Haastattelutallenteita on 6. Yksi haastattelu toteutettiin parihaastatteluna, jolloin haastateltavien henkilöiden määrä siis on 7. Parihaastattelu ei ollut menetelmällinen valintani, vaan haastateltavat ovat pariskunta ja halusivat olla haastattelussa yhtäaikaan, vaikka tarjosin heille mahdollisuutta erillisiin haastatteluihin. Haastattelutallenteita on yhteensä 259 minuuttia. Haastatteluiden litteroitua aineistoa on 13815 sanaa ja 41 sivua rivivälillä, 1,5 ja fonttikoolla 12. Litteroin aineiston kirjoittamalla puhtaaksi nauhoitetut tallenteet. Kirjoitin puheen, niin kuin se on puhuttu, muuttaen kuitenkin puheessa esiintyvät tunnistamista helpottavat ihmisten nimet. Sijaishuoltopaikkojen tai muiden tunnistettavien paikkojen nimet muutin sattuman varaisiksi kirjaimiksi A, B, C, jne. Muutin myös jotkin murreilmaisut kieliopilliseen muotoon. Jätin litteroimatta omat myötäilevät väliäänähdykseni sekä tiedon keruuni kannalta epäoleelliset keskustelun osa-alueet, joissa keskustelin haastateltavien kanssa joistakin muista kuin tutkimukseen liittyvistä asioista.

Haastateltavien kerronta on ollut hyvin vapaamuotoista, joskin olen ohjannut sitä teema- ja apukysymyksillä. Haastateltavien kertoessa sijaishuollon kokemuksistaan, asettuu kerronta haastateltavan oman elämän laajempaan kontekstiin. Kun haastateltava kertoo omaelämäkerrallisesti itsestään haastattelijalle, hän tuottaa samalla identiteettiään ja käsittelee kertomaansa asia. (Aaltonen & Leimumäki 2019, 133.)

On huomioitavaa, että vuorovaikutustilanteisiin ja kohtaamisen kokemukseen voi vaikuttaa lapsen oma kehityshistoria ja kyky olla vuorovaikutuksessa. Nämä seikat voivat vaikuttaa myös siihen kerrontaan, miten haastateltavat kuvaavat lastensuojeluhistoriaansa. Kuten Konijn ja muut (2020) kirjoittavat, lasten sijoitusta edeltävä huono kohtelu ja laiminlyönti voivat vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa vakaiden ja turvallisten aikuissuhteiden luomiseen. Lapsilla voi olla häiriötekijöitä käyttäytymiseen vaikuttavassa sosio-emotionaaliossa kehityksessä, mikä voi vaikuttaa myös heidän tulkintaansa muiden ihmisten käytöksestä ja vaikuttimista. Turvallisen ja pysyvän vuorovaikutussuhteen laitoksen aikuisiin on taas katsottu vähentävän tunteiden säätelyn problematiikkaa. (Konijn & muut 2020, 494.)

Oma persoonani ja ammattikokemukseni varmasti auttoi luontevan keskusteluilmapiiirin luomisessa. Pyrin tasavertaiseen ja empaattiseen keskusteluun, jossa on tilaa myös puheelle muistakin kuin kysymyksiini liittyvistä teemoista. Monet kertoivatkin opiskelustaan, työstään ja perheestään. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, että kuuntelin hiljaa ja keskeyttämättä, ja että välikommenteillani osoitin mahdollista myötäelämistä sekä kiinnostusta haastateltavan kertomukseen. Nopeana ja kärsimättömänä henkilönä kiinnitin erityistä huomiota tilan antamiseen ja loppuun asti kuuntelemiseen.

3.4 Narratiivinen tutkimusanalyysin kulmakivenä

Minun oli hyvin vaikea löytää aineistooni sopivaa analyysimenetelmää. Kiersin ikään kuin kehää, eikä mikään vaikuttanut sopivalta. Tutkimuksessani toteutuvat kuitenkin Brunerin (1991) narratiivisen tutkimuksen pääpiirteiksi määrittelemät tekijät, jotka ovat ajallisuus, jälkikäteen tehty tulkinta, toiminnan kuvaaminen ja identiteetin rakentaminen kerronnassa. Haastateltavani määrittelevät kerronnassaan itseään suhteessa maailmaan ja muihin ihmisiin. (Bruner 1991, 6–9.) Kerronta eli narratiivi on tapahtumasarjan

kertomista kuulijalle kokemuksen tai näkökulman välittämiseksi. Sosiaalitieteissä kerronta on hyvä tapa työn ja sen vaikutusten ymmärtämiseksi. Kerronnan avulla me ymmärrämme ympärillämme olevia tapahtumia ja niiden suhdetta omaan toimintaamme. (Hall & Matarese 2014, 80–83.)

Haastattelutilanteissa haastateltavat kertoivat sijaishuollossa kokemastaan vuorovaikutuksesta, tuntemuksistaan ja muistoistaan suhteessa koettuun menneeseen tilanteeseen. Hyvärinen (2019) mukaan kertomuksien analyysille ei ole yhtä vakiintunutta analyysitapaa eikä haastattelu useinkaan ole yksi, kokonainen kertomus vaan sisältää kertomuksia ja jopa kertomustyyppejä. Myös teemahaastattelu voi useinkin sisältää yllättäviä kertomuksia (Hyvärinen 2019, 90.) Jaan Erosen (2012) oletuksen kertomusten kulttuurisia merkityksiä tuottavasta luonteesta. Kertoja tulkitsee kertoessaan aktiivisesti mennyttä kertomishetkellä eikä pelkästään kuvaa sitä. Narratiivissa on viisi peruspiirrettä, jotka yhdistyvät muistelun ajallisiin rakenteisiin. Narratiivi on kertomus tapahtumista ajassa ja toiseksi ne ovat jälkikäteen tapahtuvaa aktiivista tulkintaa, yhteyksien muodostamista ja tapahtumien järjestämistä. Kolmas narratiivin piirre on toiminnan kuvaaminen ja neljäs kertojan identiteetin rakentaminen suhteessa kuulijaan. Viides piirre on yleisölle kertominen, joka vaatii kerronnan etenemistä tukevia positiivisia merkityksiä, empatian saavuttamista. (Eronen 2012, 50–51.)

Narratiivinen tutkimus erottelee kertomuksen ja tarinan. Aineistossani tarina on ajassa etenevä tapahtumakulku, kun haastateltavat kuvaavat lastensuojelun polkuaan osana elämäntarinaansa. Koska olin teemoittanut haastatteluni osittain strukturoiduksi, erottui vastauksista ajallinen merkityksellinen kokonaisuus sijaishuollon polun muodossa. Kuten Hänninen (2018) kuvaa tapahtumat tarinassa eivät ole neutraaleja, vaan niihin liittyy paljon tunteita ja arvolatauksia, ja tapahtumat tarinassa liittyvät toisiinsa syys-seuraussuhteena. (Hänninen 2018, 190.) Kertomus esittää tarinan. Päähenkilönä aineistoni kertomuksissa on haastateltava, joka kerronnassaan kuvaa tapahtumiin liittyviä tunteita, toimijoita ja muita kokemuksia. Kertomisella on joku tarkoitus. (Hänninen 2018, 191.) Haastateltavani ovat kaikki ilmoittautuneet tutkimukseen motiivinaan saada kertoa kokemuksistaan. Heidän motiivinsa voi olla esimerkiksi valittaminen, tiedottaminen tai jopa oman mielensä keventäminen kokemuksistaan, jotka ovat kokeneet merkityksellisiksi elämässään. (Hänninen 2018, 192.)

Haastateltavieni vastaukset ovat Hallin ja Mataresen (2014) mukaan ns. kutsuttuja vastauksia ” *invited stories* ”, jotka ovat tyypillisiä myös sosiaalityön ja asiakkaan vuorovaikutuksessa. Olen pyytänyt haastateltaviani teemakysymysten avulla ikään kuin raportoimaan tietyistä tilanteista. (Hall & Matarese 2014, 87.) Hallin ja Mataresen (2014) termi institutionaalisista kertomuksista, sopii myös kuvaamaan haastatteluistani saamaani aineistoa. Tarinat edustavat haastateltavien osallisuutta tietyn instituution toimintaympäristössä ja tarinoista muodostuu yhtenäisiä piirteitä sisältävä luettelo laitoskokemuksista. (Hall & Matarese 2014, 93.)

Analyysini on teemojen ja käsitteiden kautta jäsentävä analyysi. Etsin sisällön analyysiin tukeutuen teemoja, ja hahmoja ja yhteisiä piirteitä tarinoista ja kiinnittää huomiota kertomuksen keskeisiin teemoihin, huippu- ja pohjakohtiin tai vaikkapa kertomuksessa edustettuihin henkilöhahmoihin. (Hänninen 2018, 202.) Teemojen kautta jäsentävässä analyysissä käytän tukena sisällön analyysin menetelmiä ja etsin kerronnasta mielenkiintoisia, tutkimuskysymykseeni vastaavia seikkoja erittelemällä sitä, millaista kuvaa kerronta kertojasta rakentaa. (Hänninen 2018, 203.)

3.5 Aineiston analyysi

Analyysin tavoitteena on vastata tutkimuskysymyksiini siitä, miten haastateltavani ovat kokeneet tullessa kohdatuksi sijoituksensa aikana. Pyrin vastaamaan kysymyksiini siitä, miten valta-asetelmat ilmenevät kohtaamiskokemusten kautta ja millaisia merkityksiä nuoret ovat kohtaamisen kokemuksilleen antaneet. Haen vastausta myös siihen, miten kohtaamisen kokemukset ovat vaikuttaneet haastateltavieni elämään.

Haastateltavien vastaukset kysymyksiin olivat pieniä tarinoita heidän kokemuksistaan. Sisällön analyysin ja narratiivisen analyysin yhdistelmä alkoi tutkimuksen edetessä tuntua luontealta tavalla käsitellä aineistoani. Pyrin analyysilläni luomaan neljän aineistosta konstruoimani kertomuksen avulla kuvan siitä, miten haastateltavat ovat kokeneet tullessa kohdatuksi ja miten he ovat kerronnassaan ilmaisseet merkityksiä, jotka liittyvät vuorovaikutussuhteeseen ohjaajien kanssa. Analysointini kohteena ovat nuorten kertomukset, joita haastateltavat ovat esittäneet vuorovaikutustilanteessa minun kanssani. Haastateltavien kerronta on ollut hyvin vapaamuotoista, joskin olen ohjannut

sitä teema- ja apukysymyksillä. Kertova minä kertoo aineistossani menneisyyden tapahtumista etäältä ja jopa arvioiden. (Aaltonen & Leimumäki 2019, 124–126.)

Kiviniemen (2015) neuvojen mukaan pyrin käsittelemään aineistoa analyttisesti jo keräämisvaiheessa. Analyysi voi silloin antaa suuntaa tutkimustehtävän tarkentumiselle. Analyttisen osan, kuten luokittelun ja jäsentämisen teema-alueisiin aloitin yhtäaikaisesti aineiston litterointivaiheen kanssa. Ainakin ajatustyön tasolla yritin koko ajan ikään kuin koodata aineistoa helposti tulkittavammiksi kokonaisuuksiksi. (Kiviniemi 2015, 82–83.) Hänninen (2018) suosittelee narratiivisen analyysin aloitustavaksi avointa lukemista. (Hänninen 2018, 196.) Luinkin litteroimani aineiston aluksi ikään kuin lukisin kaunokirjallisuutta ja annoin lukemastani nousseiden ajatusten yhdistyä litterointivaiheessa syntyneeseen mielikuvaan teemoista ja siitä, mitä aineisto kertoo tutkimastani aiheesta. Koska aluksi minun oli tarkoitus käsitellä aineistoa sisällön analyysin keinoin, kuljetin sisällönanalyysin tapoja ikään kuin narratiivisen analyysin tukena ja luokittelin aineistosta pääteemoja, jotka erottuivat selkeästi.

Teemat ovat:

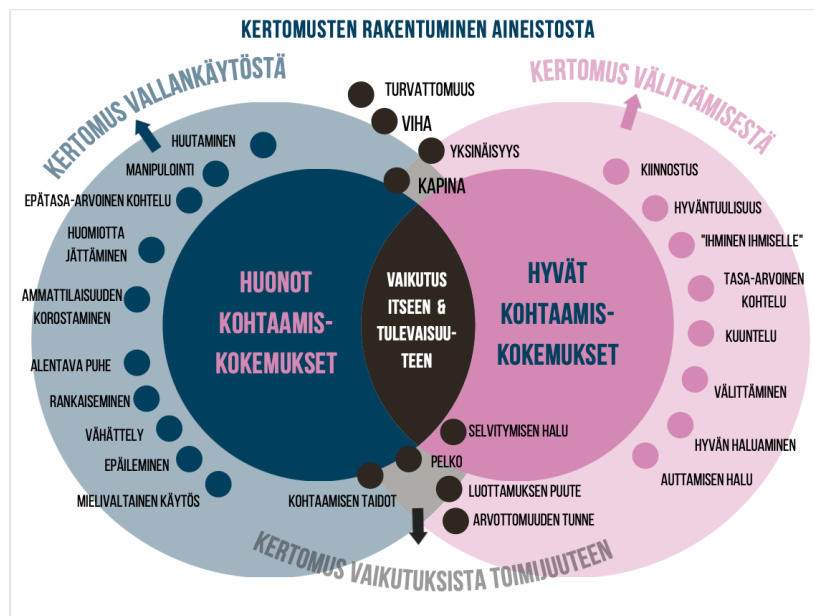
- Huono kohtaaminen
- Hyvä kohtaaminen
- Kokemusten vaikutus nuoren elämässä

Kertomuksista erottuu selkeästi nuorten kokemus siitä, miten huono tai hyvä kohtaaminen on määritellyt heitä ja heidän sijaishuollon kokemustaan. Aineistosta on löydettävissä subjektiasemia, jotka ovat ikään kuin haastateltavien ominaisuuksia määritteleviä luokituksia, kohtamiskokemuksen perusteella syntyviä osallistujarooleja, jotka kuvaavat sijaishuollossa koettuja näkökulma- ja kommunikaatio asetelmia. (Törrönen 2019, 181.) Narratiivinen analyysi voi kuvata sitä, miten nuoret ovat ymmärtäneen maailman sijoitushetkellä tai miten kohtamisen kokemukset ovat rakentaneet heidän identiteettejään. Elämäntarinallisen näkökulman huomioimalla saadaan rakennettua kertomuksellisia kokemusmaailmoita myös suhteessa vallan käyttöön ja toimijuuteen. (Honkatukia, Kiilakoski & Suurpää 2018, 362.)

Sovelsin kertomuksien analyysiin teemojen ja käsitteiden kautta jäsentyvää analyysiä. Tapaustutkimustakin analyysini lähestyy, koska haastateltavieni joukko on melko pieni

ja puolistrukturoitu teemahaastattelu rajaa kertomukset käsittelemään juuri tiettyä osaluuetta heidän sijoitushistoriassaan, jota pyrin tarkastelemaan, selittämään ja ymmärtämään. Sisällönanalyysin periaatteiden mukaan etsin aineistosta kiinnostukseni kohteita eli hyvän ja huonon kohtaamisen kuvauksia ja kohtaamiskokemusten vaikutuksia nuorten ajatuksiin itsestään tai näkemyksiin heidän toimijuudestaan. Tyypittelin aineiston painottamalla Tuomen ja Sarajärven (2018) kuvaamalla tavalla niitä asioita, mitä kustakin teemasta on sanottu eli pilkoin ja ryhmittelin aineistoin tyyppien mukaan hyviin kokemuksiin, huonoihin kokemuksiin ja vaikutuksiin, jotka kaikki yliviivasin omilla värikoodeillaan litteroidusta aineistoista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.) Tämä mahdollisti myös sen havainnoinnin, miten tietyt teemat aineistossa esiintyvät. Tyypiluokittelu edellytti aineiston lukemista useaan kertaan. Tavoitteenani oli hakea tyypillistä kertomusta kustakin teemasta ja rakentaa tutkimuskysymyksiini vastaavia kokemuskertomuksia. Pyrin luomaan aineistolähtöisesti tutkimusaineistostani teoreettisen kokonaisuuden, joka antaisi ymmärryksen haastateltavieni kohtaamisen kokemuksista sijoituksen aikana.

Käsittekartta 2. Tyypiluokittelun apuna käyttämäni mindmap kertomuksien muodostumisesta

Kokemuskertomusten konstruoiminen oli osittain haastavaa, koska kaikki haastateltavani kuvastivat heille jäänyttä muistoa tai kokemusta jonkinlaisena tunteena siitä, ettei heitä hyväksytty tai heistä ei pidetty. Konkreettisten esimerkkien antaminen kohtaamisen näistä elementeistä oli usein puutteellista eivät haastateltavat osanneet tarkkaan kuvata sitä, mistä tunne oli heille muodostunut. Konstruoimillani kohtaamiskertomuksilla pyrin ensisijaisesti vastaamaan siihen, miten nuorten kohtaamiskokemukset merkityksellistyivät tarinoissa tunnekokemuksiksi. Rakensin kertomukset tyyppiluokitteluni (käsitekartta 2.) avulla kokonaisuuksiksi, joissa korostuvat haastateltavien teemoihin liittyvät hyvät tai huonot ja elämään vaikuttaneet kokemukset, jotka ovat tarkasteltavissa sekä tutkimuskirjallisuuden, että käsitteenmäärittelyni kautta (käsitekartta 1.) Tarkastelen kokemuskertomusten kautta sitä, miten valta-asetelmat heidän kerronnassaan näyttäytyvät. Pohdin myös miten käsitteellistämäni kohtaamisen aspektit (*tunneaspekti, ammatillinen aspekti ja kommunikoinnin aspekti*) näyttäytyvät aineistossa.

Kertomuksissa korostuivat selkeästi tyyppiluokitteluni (käsitekartta 2.) mukaiset kertomukset. Vallan käytön ja huonon kohtaamisen kokemukset erottuivat selkeimmin, ja niistä on löydettävissä vastauksia tutkimuskysymyksiini valta-asetelman näyttäytymisestä sekä merkityksellistyneistä kohtaamisen kokemuksista. Aineistosta nousivat esiin myös kokemukset välittämisestä ja aidosta auttamisen halusta. Merkityksinä nuorten kertomuksissa nousevat esiin arvostuksen kokeminen, kuulluksi tuleminen ja välttävä, tasa-arvoinen kohtaaminen, jossa aidosti halutaan auttaa ja nähdä nuoren mahdollisuudet elämässä. Kaikki haastateltavani kuvasivat huonoja sekä hyviä kohtaamisen kokemuksia. Tutkijankin näkökulmasta on huojentavaa, että jokaisella haastateltavallani oli kerrottavanaan tarina myös hyvistä kohtaamiskokemuksista ja niiden vaikutuksista. Kuitenkin suurin osa haastatteluaineistosta oli huonojen kokemusten kuvailua, joka poikkeuksetta oli tarkempaa, selittävämpää ja monisanaisempaa kuin hyvien kohtaamiskokemusten kuvailu. Tutkimukseni tulokset noudattelevat aiempien tutkimusten linjoja sijaishuollon asiakkaiden kokemusmaailman kuvauksista. (ks. Pösö, 2004, Juvonen 2015, Eltink 2017, Lindahl & Bruhn 2018.)

Seuraavassa luvussa kuvaan aineistosta teemakorteissa toistuneiden vastaustyyppien avulla koostamiani selkeästi erottuvia kertomuskokonaisuuksia, jotka konstruoin tutkimuskysymyksiini vastauksia antaviksi tyyppikertomuksiksi. Nämä

tyyppikertomukset kuvasivat huonoa kohtaamista, hyvää kohtaamista ja kohtaamiskokemusten vaikutuksia nuorten elämässä. Näitä kokemuskertomuksiksi kutsumiani kertomuksia voi pitää tulkinnallisina tyyppikertomuksina, koska niihin on yhdistelty useamman alkuperäistarinan aineksia. (Hänninen 2018, 204.) Pysin näillä tyyppikertomuksilla vastaamaan tutkimuskysymyksiini siitä, miten nuoret ovat kokeneet tulleen kohdatuksi sijaishuollon polullaan ja mitä merkityksiä heidän kohtaamiskokemuksilleen muodostuu. Tyyppikertomuksissa kiteytyvät nuorten kokemukset vuorovaikutuksesta ja kohtaamisista sijaishuollossa.

Olen pyrkinyt kokemuskertomusten otsikoinnilla välittämään oleellisen kustakin tyyppikertomuksesta, ja otsikot ovat suoria lainauksia aineistosta. Ne ilmentävät lastensuojelun laitosmaailmassa koettua kohtaamisen maailmaa kaikessa raadollisuudessaan ja rehellisyydessään. Otsikot yksinään vaikuttaisivat vastaavan kysymyksiini vallan käytön ilmenemisestä lastensuojelun kohtaamisissa, merkitysten muodostumisesta vuorovaikutuksen kautta sekä kohtaamiskokemusten vaikutuksiin nuorten elämässä. Hermeneuttisen käsityksen mukaan ihmiset rakentuvat yksilöinä suhteessa muihin ja merkitykset rakentuvat subjektien välillä. (Laine 2015, 30–31.) Kokemuskertomukseni kuvaavat näiden merkitysten rakentumista laitosyhteisöissä, joiden voidaan katsoa edustavan totaalista valtaa käyttävää instituutiota. (ks. Goffman 1961, Scott 2011.) Hermeneuttisesti ajattelen, että tarinoiden ja kielen kautta voimme ymmärtää merkityksiä. Järkeä ja ymmärrystä toteutuvat kommunikatiivisesti sekä haastatteluiden, että niissä kuvatun kommunikaation ja kohtaamisen kuvausten kautta. (Puusa 2011, 75.) Käytän kertomusten konstruoinnin sekä analyysin tukena myös käsitteen määrittelyvaiheessa muodostamaani kolmea kohtaamisen aspektia, jotka ovat *ammattillinen aspekti*, *tunneaspekti* ja *kommunikoinnin aspekti*. (ks. käsitekartta 1.)

4 Huonon kohtaamisen kokemuskertomukset

Tässä luvussa esittelen kokemuskertomuksia huonoista kohtaamiskokemuksista. Kuvaan vallan käytön ja asenteiden ilmentymiä kahdessa kokemuskertomuksessa. Kertomukset ovat vallan käytön kertomus (5.1) ja yksin jäämisen ja hyväksymättömyyden kertomus (5.2). Kertomukset sisältävät esimerkkejä aineistostani ja vertailua aiempaan tutkimukseen sekä teoriakirjallisuuteen. Tarkastelen huonoja

kohtaamisen kokemuksia myös käsitteellistämieni *ammattillisen aspektin, tunneaspektin ja kommunikoinnin aspektin* (käsitekartta 1.) kautta.

Nuoret kertoivat tutkimuksessani kokemuksistaan kohtaamisista, jotka ovat heidän mielissään vielä vuosia laitossijoituksen päättymisen jälkeen. Kaikki haastateltavat halusivat kertoa tarinansa tuodakseen ilmi niitä epäkohtia, joita he olivat sijoituksensa polulla kohdanneet. Ehkä juuri tämän motivaatiotekijän vuoksi negatiivisimmat kokemukset korostuvat kohtaamiskertomuksissa. Kohtaamiskertomukset kertovat aikuisten vallankäytöstä ja tunteesta, että nuoria ei ole kuultu, arvostettu tai pidetty tasa-arvoisena henkilönä suhteessa ohjaajiin. Kohtaamisen kokemuksissa haastateltaville oli välittynyt ammattilaisten tulevaisuususkon sekä aidon kiinnostuksen puute. Näiden tyyppikertomuksien avulla pyrin ymmärtämään miten nämä merkitykset ovat muodostuneet kohtaamiskokemusten kautta ja vastaamaan tutkimuskysymyksiini valta-asetelman ilmentymisestä kohtaamisissa ja kohtaamiskokemusten merkityksistä.

Huonosta tai puutteellisesta kohtaamisesta kertovia kokemuskertomuksia voi tarkastella käsitteellistämieni kohtaamisen aspektien kautta (käsitekartta 1.) Haastateltavat kuvasivat puutteita kaikissa kohtaamisen käsitteen osa-alueissa. *Ammattillisen kohtaamisen aspektin* kautta tarkasteltuna nuoret ovat kokeneet olleensa alisteisessa valta-asemassa suhteessa ohjaajiin. He kertovat kokeneensa, ettei heistä välitetä ja että he joutuvat taistelemaan yksin hyväksynnästä ja selviytymisestä ilman, että aikuiset ovat heidän puolellaan tai oikeasti haluaisivat auttaa heitä. Heihin ole kohdistunut sellaisia lastensuojelun auttamistekoja, jotka olisivat viestittäneet aitoa kiinnostusta tai auttamisen halua. Haastateltavat toivat esiin liian tiukkaa rajaamista, sekä toisaalta turvallisen rajaamisen puutetta ja epäkohtiin puuttumattomuutta, mikä kertoo puutteista ammatillisessa kohtaamisessa. *Tunneaspektin* kautta tarkasteltaessa haastateltavien vallan käyttöä kuvaavissa kohtaamiskokemuksissa korostui arvostamisen, välittämisen ja hyväksymisen puute. Nuoret eivät olleet kohtaamisen kautta kokeneet aitoa luottamusta, empatiaa tai ymmärretyksi tulemistä. *Kommunikoinnin tasolla* vallan käytön kuvaukset kertoivat tasa-arvoiseen ja vastavuoroiseen asetelman puuttumisesta kohtaamisissa. Kun ohjaajat asettuvat ammatilliseen ja etäiseen rooliin suhteessa lastensuojelulaitoksen asukkaisiin, syntyy asukkaille mielikuva vankilamaisesta instituutiosta, jossa aitoa kohtaamista ei oikeastaan tapahdu.

4.1 ”Se oli niinku, et ihmiselle pidettiin jääkausi”

Tämä on kokemuskertomus vallankäytön ilmentymistä kohtaamissuhteissa. Kuvaan aineistossani esiin noussutta vallankäytön kokemusta ja sitä miten ohjaajat epätasa-arvoiseen ammattilaisen asemaan asettumalla ovat tuottaneet huonoja kohtaamisen kokemuksia lastensuojelulaitoksissa asuneille nuorille. Kertomuksissa nousi näkyväksi elementiksi aikuisten tapa painottaa omaa ammattitaitoaan korostaakseen asemaansa päättävänä henkilönä. Haastateltavat olivat kokeneet tämän ammattitaidon ja kokemuksen korostamisen yläpuolelle asettumiseksi, ja ohjaajien keinoksi korostaa omaa auktoriteettiaan suhteessa nuoriin. Kohtaamisista oli jäänyt vaikutelma, että aikuiset voivat mielivaltaisesti päättää asioista, ja ettei nuorilla ollut mahdollisuutta vaikuttaa asioihinsa aikuisten mielivaltaisen käytöksen takia. Ammattilaisen rooliin asettuminen muodostuu haastateltavien kokemuksissa vallan käytön elementiksi. Nuoret kuvasivat eriarvoistavaksi ja heidän alemman asemansa osoittamiseksi myös etäisen ja kliinisen työotteen, jossa ohjaajat eivät anna mitään itsestään vuorovaikutussuhteeseen, vaan suojaavat omaa persoonansa työroolissaan pidättäytymällä samalla myös tasavertaisesta vuorovaikutussuhteesta.

”Siel paikassa kerran yritin jutella jostain hoitajan kaa ja sit kysyin, et mitä se harrastaa, ni se sano, ettei puhu yksityiselämästään töissä. Luo siinä sit jotain luottamussuhdetta. Ei siinä tietenkään mitään avautumista tarvi tai pidä olla, mut jos ei anna mitään ei saa mitään. Muutenki siellä ne vaan valvo sieltä kopistaan lapsia, ja lapset oli kontaktissa oikeestaan vaan ruokailuissa.”

”No mulla on ainaki se, et monis mun laitoksis ohjaajat aattelee, et niil on jotain vitun jumalan voimia, et ne pystyy hallitsemaan lapsia just niiku ne haluaa ja sillee et niiku mielivaltasesti ne niiku käyttää sitä valtaansa hyväks ja niiku vittuilee suorastaan.”

Kokemukset antavat viitteitä siitä, ettei totaalisen instituution vallankäytön maailma ole vieras suomalaisessa lastensuojelun sijaishuollossa. Goffmanin (1961) kuvaama sosiaalinen hybridilaitos pakottaa asukkaat toimimaan henkilöstön kanssa osittain suljetussa ympäristössä, jossa heihin pyritään vaikuttamaan. Goffmanin sekä Scottin (2011) kuvaus totaalisen laitoksen luonteesta paikkana, johon henkilöt uppoavat totaalisesti, ja jossa heidän käyttäytymistään pyritään alisteisessa asemassa sekä

ympäristön, että ohjaajien toimesta muokkaamaan, kuvastuu haastateltavieni kertomuksista etenkin huonoista kohtaamisen kokemuksista. (ks. myös Pösö 2004)

Laitosten käytäntöihin kuuluvat sanktio- ja rangaistumenetelmät kuvautuivat haastateltavien kertomuksissa mielivaltaisena vallan käyttönä. He kertoivat huonoina kohtaamiskokemuksina kertomuksia siitä, miten sijaishuoltopaikassa oli reagoitu esimerkiksi kiroilemiseen tai muuhun sääntöjen rikkomiseen. Nuorten oikeutta puhua tietyistä aiheista oli rajattu ja vertaistukikeskusteluun ei koettu olleen mahdollisuuksia. Eräs haastateltava kuvasi yhtä sijaishuoltopaikkaansa armeijan ja vankilan sekoitukseksi, jossa aikuisilla oli oikeus manipuloida nuoria ja valehdella heille.

”Ei saanu puhuu niiku mitään mistään, ei niiku sellaista asioista, niiku siitä meidän elämästä laitoksen ulkopuolella. Ei saanu niinku ees mitenkään rakentavasti sellast vertaistukikeskustelua käydä. Ei saatu ollenkaa puhua päihteistä, ei rikoksista, ei positiivisesti eikä negatiivisesti.”

”Et ei puhuta suoraan, kierrellään, kaarrellaan ja valehellaan. Manipuloidaan. Ja siel oli just sellast ihan vittu mielivaltaast et se oli vähän niiku semmonen armeijan ja vankilan sekotus.”

Haastateltavat kuvasivat näitä mielivaltaisia rangaistus- tai toimintatapoja laitoksen toimintakulttuurin osaksi, ei niinkään yksittäisen ohjaajan valinnaksi toimia mielivaltaisesti. Sijaishuoltopaikan kohtaamisen periaatteita kuvattiin tarkoituksellisen ilkeiksi tai vallan käyttöön ja sanktioihin orientoituneiksi. Tämä näkyy nuorten kertomuksissa esimerkiksi tapana käskä pyytämisen sijaan, herkkyytenä käyttää fyysisiä rajaamiskeinoja ja yleisenä ilmapiirinä, jossa aikuisten käskyvalta on ehdotonta, eikä nuorten ja aikuisten väliseen suhteeseen liity hoivaelementtejä tai mahdollisuuksia luottamussuhteen rakentamiseen välittävässä ja hyväksyvässä ilmapiirissä.

” Ne käyttäytyy niiku mielivaltaisesti, niinku tiäkkö? Sillee diktaattorimaisesti tai niiku ylimielisesti ja tälleen, niiku alistavasti.”

Vallankäytön näkökulmasta kohtaamiskokemuksissa korostui aikuisten alistava, mielivaltainen ja nuorten ilkeäksi tulkitsema käytös. Useissa haastatteluisissa tuli esiin ohjaajien kyvyttömyys hallita omia tunnereaktioitaan ja ohjaajien kerrottiin huutaneen, saaneen raivokohtauksia tai nimitelleen nuoria. Haastateltavat kuvasivat ohjaajien puhetapaa alentavaksi ja nöyryyttäväksi. Heidän mielestään heille oli valehdeltu ja

heidän sanomisiaan oli muutettu tai vääristelty ja heidän mielipiteisiinsä on pyritty vaikuttamaan kiristämistä muistuttavilla tavoilla.

”Kun se ohjaaja näyttää et sil menee niin syvälle tunteisiin se juttu, eikä se pysty hallitsemaan omiakaan tunteita, ni sithän se vaan niiku levii käsiin.”

Moision (2018) raportissa kuvataan lastensuojelulaitoksen retkitoiminnassa havainnoituja vuorovaikutustilanteita. Hän kertoo ohjaajien ottaneet tiukkoja valta-asemia tilanteissa, joissa toiminta oli epävarmalla pohjalla ja rakenne puuttui. Kohtaamisen kokemuksia arvioitaessa on huomioitava, että lastensuojelulaitosten henkilökunta joutuu rajaamistilanteissa usein korostamaan auktoriteettiaan, turvatesaan tiettyjen toimintojen sujumista, ja että asiakkaiden käyttäytyminen saattaa myös olla näitä rajoja koettelevaa ja aggressiivista. Moision kuitenkin esittää, että heikko struktuuri johtaa kireään ja huonosti toimivaan vuorovaikutukseen. (Moision 2018, 50–51.)

Haastateltavien kohtaamiskokemuksissa korostuu fyysisen ja psyykkisen yksityisyyden kunnioittamattomuuden kokemus. Laitosten käytännöt, joissa nuori eristetään tai hänen wc-käyntinsä valvotaan heijastuvat henkilökohtaisiin kohtaamiskokemuksiin nöyryyttävinä ja haastateltavien sanoin ihmisarvoa alentavina elementteinä, jotka estävät hyvän vuorovaikutuksen. Nuorten kokemuksen mukaan heille on puhuttu väheksyvästi ja tylästi. Ohjaajien asenne ja vallankäyttö kohtaamistilanteissa on nuorten kuvauksen mukaan saanut heidät tuntemaan kiusaantumista, epämukavuutta ja pelkoa. Luottamusta aikuisin on ollut vaikea rakentaa tilanteissa, joissa nuoret ovat kokeneet olevansa vähempiarvoisia kuin ohjaajat. Yksi haastateltava kuvasi hämmäntävästi tilannetta, jossa nuoreen ei oltu vuorovaikutuksessa lainkaan, vaan sijoituksen alkuun kuului laitoksen käytäntönä nuoren eristäminen, jolloin nuoreen ei otettu lainkaan kontaktia. Nuori sai vain ruuan ja pääsi suihkuun, muutoin hän vietti täysin yksin aikaa huoneessa, jossa kukaan ei puhutellut häntä.

”Joo ja siin oli ihan selkeest se, et nuori jätettiin ihan täysin huomiotta ja ne niiku... se oli sellain, ku koiralle pidetään ”jäkäkausi” ni se oli niiku, et ihmiselle pidettiin jäkäkausi.”

”Valta, siis just se alistaminen niiku se, et on toisarvonen, ihmisarvo ei ollu mitään siinä vaiheessa. Ihmisarvo meni niiku tavallaa sillä, ettei huomioida mitenkään.”

Pösö (2004) kuvaa kuinka huumoriksi tulkittavalla puheella voidaan sivuuttaa nuoren yksilöllisyys ja toimintakulttuurin varjolla vaatia nuoria ikään kuin kamppailemaan siitä, mitä he itse ovat. Nuoren henkilökohtaisilla ominaisuuksilla leikkittely ja ikään kuin nolaava naljailu hämmensivät Pösöä tutkijana hänen tarkkaillessaan henkilökunnan ja nuorten välistä vuorovaikutusta koulukodissa. (Pösö 2004, 97–98.) Omassakin haastatteluaineistossani haastateltavat kuvasivat tapahtuneen erilaista naljailua ja ironista kommentointia. On huomioitavaa, että Pösön (2004) tutkimustulosten teemat toistuvat lähes 20 vuoden jälkeen oman tutkimukseni aineistossa.

Viisi haastateltavaa nosti huonona kohtaamiskokemuksena esiin juuri ongelmien tai väärin tekemisten käsittelytavan. He olivat kokeneet, että keskustelu esim. karkaamisyrityksestä tai viiltelystä ei ollut lapsilähtöistä tai tasa-arvoista vaan heidän ei ikään kuin annettu unohtaa näitä virheitään, niistä muistuteltiin, ja ne vaikuttivat siihen, miten ohjaajat heidät kohtasivat. Haastateltavat kuvasivat näissä tilanteissa kohdanneensa ilkeyttä, ivaa ja nöyryyttävää huumoriksi verhottua puhetta tekemisistään sekä myös muiden nuorten kuullen asioiden puheeksi ottamista ikään kuin negatiivisena esimerkkinä.

”Mut ne, jotka vaik yritti hatkoi, ni kylhän ne sit ties yrittäneensä. Ei sitä annettu unohtaa siellä.”

Myös ohjaajien mukava käytös tulkittiin kertomuksissa tietyistä sijahuoltopakoista vallan käytön välineeksi. Nuoret kertoivat ohjaajien ollen mukavia ja luvannen heille laitoksen normaaleista käytännöistä poikkeavia asioita päästäkseen itse helpommalla työssään. Haastateltavistani kolme kertoi ohjaajien pelänneen niin paljon nuoria, että he mieluummin joustivat säännöistä tehdäkseen edes omasta työvuorostaan mukavan. Ohjaajien etäisyys mainitaan haastatteluissani useasti huonona kohtaamiskokemuksena. Yhteisten yhteisöllisten toimintojen puute lisäsi etäisyyttä vuorovaikutuksessa sekä korosti ohjaajien auktoriteettiasemaa.

”No siis must tuntu, et se vaan pelkäs meit kaikkia niin paljo et se halus olla mukava, et sil on ainaki kivaa siellä itellään (naurahdus)”

Kuten Pösö (2004) on todennut totaalisessa instituutiiossa tapahtuvan, kokemuskertomuksissakin käy ilmi, että lastensuojelulaitos edellyttää nuorilta sopeutumista ja asettumista käytäntöihin, jotka laitoksessa vallitsevat ja sosiaalinen järjestys muotoutuu niissä suhteissa, joita ohjaajien ja nuorten välillä on. (Pösö 2004, 93.) Kokemuskertomuksien mukaan tämä sopeutuminen merkityksellistyy nuorten ajatuksissa alistumiseksi ohjaajien ajoittain mielivaltaiseenkin päätösvallan alaisuuteen.

4.2 ”Oon yrittäny vaan räpiköidä jotenkii siinä.”

Tämä on kokemuskertomus yksin jäämisestä ja ohjaajien asenteiden heijastumisesta kohtaamiskokemuksiin. Kuvaan kokemuskertomuksessa esiin nousseita yksin jäämisen ja hyväksymättömyyden kokemuksia, jotka ovat syntyneet vuorovaikutuksessa ohjaajien kanssa. Kertomus vastaa tutkimuskysymykseeni siitä, mitä merkityksiä nuoret antavat huonoille sijaishuollon kohtaamiskokemuksilleen.

Kohtaamiskokemuksiin liittyy haastateltavien kertomuksissa aistittavissa oleva ohjaajien asenne, jota haastateltavien oli vaikeaa kuvata konkreettisesti. Kaikki haastateltavat kuvasivat kohtaamisessa syntynyttä tunnetta siitä, ettei heitä hyväksytä, haluta kuunnella tai nähdä ja ettei heistä aidosti ole välitetty. Nuoret ovat kokeneet, että heistä muodostetut ennakkoluulot ja ennakkokäsitykset, esimerkiksi sosiaalitoimen taustatietojen perusteella, vaikuttivat kohtaamisten ensihetkestä alkaen siihen mitä, heistä ajateltiin ja miten heidät kohdattiin. Nämä ennakkoluulot voivat liittyä etniseen taustaan, nuoren papereissa kuvattuun perhe- tai ongelmataustaan tai jopa ikään ja sukupuoleen.

”Tietysti ku mul on ulkomaalainen nimi ja kaikkee, ni tuntu et kohellaa eri lailla, eikä aatella. Vaik mäki on suomalainen kokonaan, mä oon asunu suomessa koko ikäni. Ni se asenne miten joku kohtelee sua vaa se takii.”

”Sijotettuna susta mustaa valkosella menee tieto jo ennen, ku kukaan on ees tavannu sua. Ja johan se niiku näkyy siinä, kun kohtaatte ekan kerran, et onks jollekin jo tullu tavallaan joku mielikuva.”

Eräs haastateltava kuvasi tilannetta, jossa perhekodin isä oli lapsen tulotilanteessa ääneen sanonut ajatuksensa:

”Sillo ku mä olin perhekodissa, ni siellä tota mulle on jääny mieleen, ku se Isä (näyttää lainausmerkkejä) mulle sano, että ” Miksi sinä edes tänne meille tulet, että nuku mielummin, vaikka katuojassa!” Että häntä ei kiinnostanu minua niiku nähdä. Mikä oli tavallaan niiku semmonen, et kun sä teet tollasta työtä ni ethän sä voi sanoo tollasta asiaa.”

Haastateltava kuvasi tunnettaan tuossa tilanteessa äärimmäisen ristiriitaiseksi, koska koki, ettei ole tervetullut paikkaan, jossa hänen sosiaalitoimen päätöksen mukaan tuli pakosta olla. Kuten myös Kaijane, Koskenkorva, Westerlund (2020, 5.) kirjoittavat, kertomuksessa kuvautuu kamppailu hyväksynnästä, arvostuksesta ja välittämisestä.

Pösö (2004) tiivistää omassa tutkimuksessaan koulukotinuorten suhteen henkilökuntaan niin, etteivät nuoret kokeneet henkilökunnan ymmärtävän heitä. Henkilökunnan orientaatio kohdistuu Pösön mukaan sääntöjen ylläpitämiseen ja valvontaan eikä läsnä olevaan kohtaamiseen nuorten kanssa. Vuorovaikutussuhdetta kuvataan etäiseksi ja nuorten kokemusmaailmaa niin vieraaksi aikuisille, etteivät nuoret kokeneet dialogia asioistaan mahdolliseksi. Nuoret eivät Pösön tutkimuksessa kokeneet luottamussuhdetta aikuisiin mahdolliseksi vaan kokivat vaikeiden asioiden kertomisen haastavaksi. Suhteet sisälsivät paljon epäilyä ja varovaisuutta sekä ristiriitaisuutta luottamuksessa. Nuorten kokemusmaailmassa omia ajatuksia ja tunteita ei saa kertoa tai niille ei ole kuulijoita. (Pösö 2004, 87–91.)

Chambersan ja muiden (2020) tutkimusartikkelin mukaan sijoitus koetaan onnistuneeksi, jos lapset tuntevat turvallisuutta ja kokevat olevansa rakastettuja. Työntekijöiden motivaatio lasten auttamiseen ja kuulemiseen lisää kuuluvuuden tunnetta. Ohjaajien tulisi haluta viettää aikaa lasten kanssa ja olla rehellisiä vuorovaikutuksessaan. (Chambersa & muut 2020, 2.) Tämän tutkimuksen kokemuskertomuksissa nuorille jäi sijoituksessa vaikutelma, että heistä ei pidetty tai henkilökunta ei tiennyt mitä heidän kanssaan olisi pitänyt tehdä. He kokivat olevansa leimattuja pahoiksi lapsiksi, joita siirretään paikasta toiseen heidän huonon käytöksensä vuoksi, ja etteivät voi siksikään kiintyä kehenkään aikuiseen, kuten myös Chambersan tutkimuksessa havainnoitiin. (Chambersa ja muut 2020, 3–4.) Välittämisen ja tuen osoittaminen ei tulisi olla ehdollista, vaan sitä tulisi osoittaa nuoren käyttäytymisen mahdollisesta problematiikasta huolimatta. Nuoret ovat kokeneet, että heidän menneisyytensä toimii ikään kuin heitä vastaan vuorovaikutussuhteessa aikuisiin.

”Niit oli niiku käsketty pyörimään nurmikolla niiku rangaistuksena. Mä luulen, et se on niitten sellain oma, ettei ne ees halua olla mukavii. Ne joskus sano, et tänne ei tuu...et kiltit nuoret menee muualle! Et ne ei tuu tänne, et tää ei oo mikään kiva paikka!”

Haastateltavani kokemuksen mukaan kommunikaatiosta eristämällä sijoituksen alussa hänen ihmisarvonsa oli otettu pois tilanteessa, jossa hän olisi tarvinnut tukea ja turvaa totaalisen kylmyyden ja eristämisen sijaan. Vuorovaikutuksen ja ymmärryksen puutteen hän kuvasi aiheuttaneen sen, että hänen käytöksensä tulkittiin aggressiiviseksi ja hänet leimattiin, vaikka hän oikeasti oli vain todella ahdistunut ja peloissaan. Haastateltava myös kuvasi sijoituksessa oloaan ”räpiköinniksi”, että olisi selvinnyt jotenkin tilanteessaan, kun kontaktin ottamattomuus loi ikään kuin muurin hänen ja aikuisten väliin.

”Ku se pelko on ehkä semmonen, kun mutkii monta kertaa tai mun ongelmat on otettu ihan väärin. Et on oletettu, et mä oon aggressiivinen vaik mä olin vaan pelokas, ja oon yrittäny vaan niiku räpiköidä jotenkii siinä, et voisko joku kuunnella mua?”

Kaikissa seitsemässä tarinassa nousivat esiin yksin jääminen ja turvattomuuden kokemukset. Nuoret toteavat tarinoissaan, ettei kukaan oikeasti kuunnellut heitä ja, että väärinkäytöksien kertominen koettiin sanktioiden pelossa mahdottomaksi. Hestbækin (2018) mukaan myöskään tanskalaisten tutkimusten perusteella laitoksiin sijoitetut nuoret eivät useinkaan koe olevansa turvassa, tulevansa kuulluksi tai rakastetuksi niiden aikuisten taholta, joiden heistä tulisi huolehtia. Vain kolmannes laitossijoitetuista piti laitosta hyvänä kasvuympäristönä. (Hestbæk 2018, 130.) Nuorten kokemusten mukaan heitä ei otettu osallisiksi päätöksentekoon eikä heidän mielipiteitään huomioitu. Tutkimuksessa kuvataan haasteena se, miten ammatillisesta ja julkisesta instituutiosta saataisiin turvallisia kokemuksia tuottava ympäristö. (Hestbæk 2018, 134–135.) Hestbækin (2018) mukaan nuorten huonot kokemukset ja turvattomuus korostuvat erityisesti laitossijoituksissa, ei niinkään sijaisperheisiin tehdyissä sijoituksissa. (Hestbæk 2018, 138.) Kokemuskertomuksissa toistuvat kuvaukset pelosta, yksinäisyydestä sekä turvattomuudesta.

”Mä ainakii ite osin monta kertaa tarvinu vaa, et joku oikeest halaa mua ja sanoo, et kaikki järjestyy.”

”Siel oli vittu paha olla. Se oli mun ensimmäinen laitos, mist mä soitin mutsille ja itkin, et vittu mul on paha olla tääl. Ja se on harvinaista, et meikä niiku tollee. Se on ainut kerta, kun mä oon tehny niin.”

Chambersan (2020) tutkimuksessa raportoitiin sijoitettujen ikään kuin sinnitelleen sijoituksen ajan selviytyen pitkittyneessä ja stressaavassa tilanteessa, jonka sijoitus on aiheuttanut. Kuten omassakin tutkimuksessani, käy Chambersan ja muiden (2009) artikkelissa ilmi, että sijoitetut nuoret eivät koe tulevansa kuulluksi, kun he yrittävät kertoa huonoista kohtaamisen kokemuksistaan esimerkiksi sosiaalityöntekijälle. Tutkimuksen mukaan nuoret kokevat aidon välittämisen puutetta ja selkeää väärin kohtelua sijaishuoltopaikoissaan. (Chambersa ja muut 2020, 6–8.)

Pajamäki & Okker (2018) ovat raportoineet tutkimuksessaan tämän kohtaamiskertomuksen kanssa yhteneväisistä luottamussuhteen rakentamisen vaikeuden kokemuksista, jotka johtuvat nuorten puutteellisesta kuulluksi tulemisesta ja hoitavien aikuisten kiinnostuksen puutteesta. Sivuuuttaminen, väheksyminen ja uteliasuuden puute ovat rakentaneet huonoja kohtaamiskokemuksia nuorten palveluissa. (Pajamäki & Okker 2018, 77–78.)

”Haastattelija: Tuliks sulle sit kenestäkään niist aikuisista sellanen olo, et ne ois ollu susta aidosti kiinnostuneita?

Nainen: Ei

Haastattelija: Tai et ne ois oikeesti välittäny susta?

Nainen: Ei! (kovaäänisesti)”

Näissä huonon kohtaamisen kokemukertomuksissa olen kuvannut niitä kohtaamisen tekijöitä, jotka nousivat keskeisiksi ja merkityksiä rakentaviksi analyysissäni. Haastateltavien kertomuksissa korostuivat ohjaajien vallan käytön ja ammattilaisen etäiseen asemaan asettumisen ilmeneminen vuorovaikutuksessa ja kohtaamisissa. Valta-asetelma ja etäisyys kohtaamisissa osoittavat suomalaisessa lastensuojelussa toetutuvan Goffmanin (1961) ja Scottin (2011) kuvaamia totaalisen instituution elementtejä, jossa hierarkkisessa ja suljetussa ympäristössä merkitykset rakentuvat sosiaalisissa kohtaamisissa ohjaajien ja nuorten välillä. Toinen merkitykselliseksi noussut kohtaamiskokemus oli yksin ja vailla turvaa ja tukea jäämisen kokemus, jonka merkitys rakentui niissä kohtaamisissa, jotka haastateltavat kuvasivat ihmisarvoa alentaviksi ja kiinnostuksen puutetta ilmentäviksi. Kokemukertomuksen perusteella nuoret kokivat pelkoa, turvattomuutta ja pahan olon lisääntymistä, joka johtui sijoituksen aikaisista kohtaamisen puutteista tai heikkouksista vuorovaikutuksessa.

5 Hyvän kohtaamisen kokemukset ja kohtaamisen vaikutukset

Tässä luvussa kuvaan niitä hyvään kohtaamiskokemukseen liittyviä seikkoja, joka aineistossani nousivat esiin merkityksinä välittämisestä ja osallisuudesta.

Hyvässä kokemuksesta (6.1) keskeiseen rooliin kaikkien haastateltavieni tarinoissa nousee aito ja rehellinen välittäminen, joka on aistittavissa kohtaamistilanteessa aikuisen ystävällisyyden, äänen sävyn, asenteen ja ajankäytön kautta. Tässä luvussa kuvaan myös analyysissäni esiin tulleita kohtaamisen vaikutuksia nuorten elämässä (6.2), sitä miltä haastateltavani kuvasivat kohtaamisen kokemusten tuntuneen, ja vaikuttaneen heidän myöhemmässä elämässään. Kertomukset sisältävät esimerkkejä aineistostani ja vertailua aiempaan tutkimukseen sekä teoriakirjallisuuteen.

Pohdin myös miten hyvä kohtaamisen kokemukset ilmentävät totaalisen instituution vuorovaikutusmaailmaa ja vertaan kohtaamisen kokemuksia käsitteellistämiini kohtaamisen aspekteihin (käsittekartta 1.). Hyvän kohtaamisen kertomuksiin nousee elementtejä kaikista kohtaamisen aspekteista. Ammatillisen kohtaamisen aspektin kautta tarkasteltuna nuoret ovat kokeneet, että heitä oikeasti halutaan auttaa, eivätkä ohjaajat ole käyttäneet valta-asemaansa mielivaltaisesti tai heidän mielestään väärin. Ammatilliseen aspektiin sijoittuu myös kokemus siitä, että ohjaajat ovat nuoren puolella ja pystyvät ottamaan puheeksi asioita ja keskustelemaan aidosti kiinnostuneena, rauhallisesti nuoren tilanteesta. Tunneaspektin kautta tarkasteltaessa haastateltavien kohtaamiskokemuksissa korostui arvostamisen, välittämisen ja hyväksymisen välittyminen kohtaamisessa. Myötätunnon osoittaminen ja aikuisen viesti siitä, että nuori hyväksytään sellaisena kuin hän on merkityksellistyi hyväksi kohtaamisen kokemukseksi kertomuksissa. Kommunikoinnin aspektin näkökulmasta hyvään kohtaamisen liittyi kokemuksesta aikuisen läsnäolo ja ajankäyttö. Kaikissa haastatteluissa tasa-arvoinen suhtautuminen ja kiinnostuksen välittäminen mainittiin silloin, kun kuvattiin hyvää kohtaamista.

5.1 ”Ne kohtas mut minuna, tiijätkö!”

Tämä kertomus kertoo hyvistä kohtaamiskokemuksista ja niistä elementeistä, jotka ovat merkinneet haastateltavilleni positiivisia kokemuksia aikuisten asenteesta, ammatillisuudesta ja auttamisen halusta. Korkiamäen ja muiden (2016) esittämä myönteisen tunnistamisen mukainen kohtaaminen edellyttää tukemista, kiinnostusta ja kunnioitusta ilman syylistämistä tai ongelmien osoittelua. (Korkiamäki ja muut 2016, 21.) Nämä elementit nousivat merkityksellisiksi myös haastateltavieni kertomuksissa hyvistä kohtaamiskokemuksista.

Totaalisen instituution viitekehys tuntuu jäävän merkityksettömäksi kertomuksissa, jotka kuvaavat hyviä kohtaamiskokemuksia. Kertomuksessa korostuu henkilökohtainen, ihmisten välinen yhteys, ja laitoksen struktuuri jätetään huomiotta tai sillä ei ole merkitystä hyvän kohtaamiskokemuksen kannatella kertomusta.

Erityisen merkitykselliseksi muodostuu se, että aikuinen antaa itsestään jotakin kohtaamistilanteessa eikä vain asetu kliinisen ammattiroolinsa taakse, käskijäksi, määrittelijäksi ja vallan käyttäjäksi. Haastateltavat kokivat, että on helpompi kertoa itsestään, kun tietää jotakin toisesta. Yhteisten kiinnostuksenkohteiden tai yhteisen tietämyksen jakaminen jostakin aiheesta tekee kohtaamiskokemuksesta miellyttävämmän ja antaa mahdollisuuden luottamussuhteen rakentumiselle. Onnistuneeseen kohtaamiskokemukseen liittyvät Pajamäen ja Okkerin (2018) tutkimuksen mukaan ammattilaisen oman persoonan tuominen mukaan kohtaamiskokemukseen sekä arvostuksen ja kiinnostuksen osoittaminen. (Pajamäki & Okker 2018, 79.) Mattilan (2008) kuvaama elämän kosketuspintojen löytäminen on merkityksellistä hyvien kohtaamiskokemusten kuvauksissa.

”No kyl se on sitä, et miten sua kuunnellaan. Ja et ees yritettäs olla kiinnostuneita siitä lapsesta ja niist asioista mistä se on kiinnostunu, ni niistä sit sais niinku tiijätkö sen yhteyden. Esim. sain sillon Ramiin tosi hyvän kontaktin ja tuntu kivalta olla siellä, ku pysty juttelee niist jenkkiautoista.”

Haastateltavat määrittivät ohjaajan osoittaman aidon kiinnostuksen ja tutustumisen halun merkittäväksi tekijäksi positiivisen kohtaamiskokemuksen syntymisessä. Aito kiinnostus ja tutustumisen halu näkyvät kiireettömänä asettumisena

vuorovaikutustilanteeseen ja haluna etsiä yhdistäviä tekijöitä ja kiinnostuksen kohteita, joista vuorovaikutus voi alkaa ikään kuin neutraalilta maaperältä. Kiinnostus ja auttamisen halu välittyi nuorille myös ohjaajien suhtautumisesta omaan työhönsä. Haastateltavat kuvasivat huomanneensa, mikäli aikuinen oli perehtynyt heidän tilanteeseensa ja halusi oikeasti heille hyvää. Se, että nuoren kuulumiset kiinnostivat, ja että aikuisilla oli aikaan tehdä asioita nuorten kanssa, olivat ehkä merkittävimpiä seikkoja hyvän haluamisen välittymisessä vuorovaikutuksessa. Myötätunnon ja empatian osoittaminen tulkittiin välittämiseksi ja turvallisuudeksi, jota haastateltavani kaipasivat vaikeassa tilanteessaan.

”Mua tietty itketti siinä ihan hirveesti ja elämä oli ihan paskaa, ni ne piti kädestäkin ja yritti sanoo, et kyl tää tästä paremmaks muuttuu. Vaik se on semmosta kliseistä paskaa, ni kyl se siinä tilanteessa autto.”

”Ne oli oikeest luku ne mun jutut, ku ne osas sanoo, et ihanaa et sul on tällasta, oot ratsastanu ja kaikkee. Et ne ties koko aika näit mun tapahtumii.”

Terapeuttiseen orientaatioon sijaishuoltopaikassa kuuluvat Timonen-Kallion, Ylirukan ja Närhen (2017) kuvaama terapeuttinen lähestymistapa kuvautuu hyvän kohtaamisen kertomuksissa turvallisina vuorovaikutussuhteina ohjaajiin. Suhteiden perustana on arjen jakaminen ja elämäntarinan ymmärtäminen. Hyvässä kohtaamisessa nuoren apuna ja tukena olemiseen kuuluu avoin ja rehellinen osallisuuden tukeminen. Haastateltavat kuvasivat inhimillisyyden vaikutelmaa ja lämminhenkisyttä. Eräs haastateltava kuvasi positiivisena kohtaamiskokemuksena ohjaajan suuttumuksen ja pettymyksen osoittamisen hänen toimittuaan väärin. Haastateltavan mielestä se, että ohjaajakin voi pettyä hänen käytökseensä muodosti hänelle merkityksen siitä, että ohjaaja oikeasti välitti siitä, mitä hänen elämässään tapahtuu.

”Sil oli aina aikaa kuunnella ja sitä kiinnosti. Et se kyseli hirveesti mun asioista. Ja se ei tehny sitä sen takii, että sil ois ollu joku taka-ajatus, vaa mulle tuli sellanen tunne, et se oikeesti välittää.”

Lambergin (2018, 87) kuvaama monimuotoinen kommunikaatio, johon liittyvät myös tulkinnat ja kehollinen viestintä, kuvautuvat kertomuksissa tunteena välittämisestä ja kiinnostuksesta. Aito välittäminen ja tasavertainen huomioon ottaminen voi ilmetä aineistoni mukaan mm. niin, että myös nuorilta pyydetään anteeksi, jos ohjaaja on vaikkapa reagoinut liian voimakkaain tuntein rajaamistilanteessa. Hyvä

kohtaamiskokemus kuvataan tutkimukseni aineistossa tasavertaiseksi vuorovaikutussuhteeksi, jossa ohjaaja on ”ihminen ihmiselle”, kuten eräs haastateltavani asian kuvasi. Aikuisen kyky myöntää itsekkin virheensä mainittiin hyväksi kohtaamisen kokemukseksi.

”Se pyys multa anteeks ja ymmärs jotenkii tavallaan sen mun filiksen siitä ja... Myös miten iso merkitys sil on, et kun sut kohdataan toleen, et kun joku on sun mielest tosi väärin, ni se ihminen pystyy tulee korjaamaan sen sun kanssa.”

Nuoret kokivat, että silloin kun ihminen ei asetu toisen yläpuolelle päättäjäsysteemistä huolimatta, vaan haluaa oikeasti ymmärtää nuorta ja tämän ongelmia, voi syntyä vuorovaikutussuhde, johon sisältyy molemmin puolista luottamusta ja arvostusta sekä sitä kautta turvallisuuden tunnetta. Tätä haastateltavat kuvasivat tunteeksi siitä, että heidät on hyväksytty sellaisena kuin he ovat, eikä heidän taustaansa tai vääriä tekojaan ole vuorovaikutuksessa korostettu. Tässä yhteydessä kokemuskertomuksissa nousi merkitykselliseksi se, että nuorelle oli jäänyt vaikutelma, ettei häntä leimattu tai lokeroitu määrittelemällä häntä ennakkoon esimerkiksi rikolliseksi tai päihteidenkäyttäjäksi, vaan haluttiin oikeasti tutustua ihmiseen ongelmien takana.

”No siis, ne kohtas mut minuna! Tiijätkö. Niil ei ollu mitään sellasii huonoja asenteita tai ennakoasenteit ja tällasii mua kohtaan. Ne kohtas mut ihmisenä ja kohteli mua suurin piirtein tasavertasena, vaikka ne oli ns. mun yläpuolella. Kun mut ratsattiin, ni ne heitti läppää mulle ja koko homma oli... Koko se osasto oli 90%.sti hyvää kohtaamista.”

”No ne tuns mut eli ne oli opetellu tuntee mut ja oli kiinnostuneita musta. Sellasen kyl näkee. Ja et se on niinku luontevaa. Pitäs niinku kiinnostaa se tunteminen.”

Kaikissa haastatteluissa hyvän kohtaamiskokemuksen yhteydessä mainittiin ohjaajan aitous. Haastateltavat tarkoittivat ohjaajan asettumista vuorovaikutukseen ja työhönsä omana aitona persoonanaan. Aitous kuvattiin joksikin minkä nuoret olivat aistineet vuorovaikutustilanteissa. Auttamisen halu ja sen seikan näkyväksi tekeminen, että ohjaaja haluaa nuorelle hyvää, korostuu haastateltavieni kohtaamiskokemuksissa. Nuoren tilanteen ymmärtäminen ja yksilöllinen suhtautuminen nuoreen ongelmista huolimatta merkityksellistyi haastateltavien kertomuksissa hyväksi kohtaamiseksi ja välittämisen mittariksi. Tuomitsevuuden, syyllistävyuden ja moralisoinnin puuttuminen ongelmista keskusteltaessa lisäsi haastateltavien vaikutelmaa aidosta kohtaamisesta ja

välittämisestä. Kuten Lamberg (2018) kirjoittaa, myös haastateltavieni kertomuksissa korostuvat inhimillisyys ja empatian osoittaminen henkilöiden persoonallisten ominaisuuksien ohella. (Lamberg 2018, 92.)

”Mun mielestä niistä jokaista kiinnosti jokaisen nuoren hyvinvointi ja se, että ne nuoret pärjää ja niinku....ne halus vaan hyvää.”

”Ne ei niiku lähteny puimaan niitä mun ongelmia siellä, vaan ne enemmänkin kyseli, et miltä musta tuntuu ja et ne lähti niiku toista kautta tulee sitä ongelmaa kohti, et mitä sen takana on. Ne ei lähteny sitä sillee, et miks sä oot tehny tollee? Ne ei syyllistäny siitä mitenkää.”

Aikuisen rauhallisuus ja kyky asettaa rajoja turvallisuuden tunteiden kanssa kamppailevalle nuorelle koettiin myös hyväksi aikuisen ja nuoren väliseksi kohtaamiseksi ja sen ymmärrettiin edustavan välittämistä silloin, kun se tehtiin tasa-arvoisesti ja kunnioittavasti.

” Ni sen jälkeen, ku se tuli (uusi ohjaaja), ni se istu aina siellä meidän sohvalle, ja se höpötteli meille. Ni sitte muutki ohjaajat alko istumaa siellä omilla osastoillaan ja tälle. Se jäi ylitöihin sen takii, et se puhu mun kaa, niiku mun... siis vaan musta.”

”Siis me tehtiin tosi paljon yhdessä asioita. Aina et, mitäs tehää? Ja ohjaajat tuli, et leivotaako tai et mennään keilaan.”

Yhdessä tekeminen nousi esiin kolmen haastateltavan kuvauksissa siitä, miten hyviä kohtaamiskokemuksia muodostui. Yhdessä tekemisen katsottiin luovan vaikutelmaa perheen kaltaisesta dynamiikasta, jossa aikuiset haluavat olla yhdessä nuorten kanssa.

5.2 *”Kukaan ei muhun enää uskonu, mut tässäpä olen!”*

Haastateltavien oli vaikeaa kuvata sitä, miltä kohtaaminen oli tutunut tai etenkin sitä, miten se oli heihin vaikuttanut. Nämä kuvaukset jäivät aineistoa itse kohtaamisen kokemuksen kuvauksia suppeammiksi. Tämä kertomus pyrkii hahmottelemaan sitä, miten nuoret ovat kokeneet hyvien ja huonojen kohtaamisen kokemusten vaikuttaneen heidän elämäänsä ja ajatteluunsa. Wihersaaren (2011) tutkimuksen mukaan kohtaamiskokemus tuottaa henkilön elämän kulkuun tekijöitä, jotka muuttavat

kohtaamistapahtuman osallistujien sisäistä merkitysmaailmaa ja olemusta. (Wihersaari 2011, 37.)

Haastateltavat kuvasivat heille välittyneitä tunteita siitä, ettei kukaan usko heidän mahdollisuuksiinsa pärjätä elämässä. Kohtaamisesta on välittynyt aikuisten luovuttaminen suhteessa nuoren tulevaisuuteen ja selviytymiseen laitossijoituksen jälkeen. Auttavien aikuisten nuoreen kohdistama tulevaisuususkon puute on heijastanut haastateltavien omaan käsitykseensä siitä, mitä heistä voi tulla. He kuvasivat ikään kuin riemastuneen epäuskoisena omaa pärjäämistään opiskelussa, työelämässä ja perheestä huolehtimisessa.

”Siel ei ollu ketään, joka ois uskonu millään tapaa, et mä selviän elämässä yhtään mihinkään. Se on kyl niiku, et kaikki heitti hanskat tiskiinkin ja mä tiesin et kaikki heitti ne hanskat tiskiinkin.”

”Kukaan ei niiku enää... mitenkään mitään. En mä tiijä, arvostanu tai jotenki niiku, oli vaan niiku, et se mun juna meni jo, ja se ja et sä et nyt hypänny siihen, ni se oli siinä.”

Alisteisessa asemassa oleminen ja mielivaltaisen tai välinpitämättömän käytöksen kohteeksi joutuminen on haastateltavien mukaan aiheuttanut ristiriitaisia tunteita suhteessa siihen, että lastensuojelun sijoituksia perustellaan lapsen turvaamisella ja asioiden eteenpäin viemisellä. Nuorilla ei ole ollut vaihtoehtoja, vaan heidän on ollut pakko asua niissä sijaishuoltopaikoissa, joihin heidät on sijoitettu. Haastattelutilanteissa he kuvasivat näkevänsä itsensä tietynlaisena järjestelmän uhrina, joka on huonoista kohtaamisen kokemuksista huolimatta saavuttanut asioita elämässään. Neljä haastateltavaa kuvasi ylpeyden tunnetta siitä, että taustastaan huolimatta, he ovat työssäkäyviä tai opiskelevia yhteiskunnan jäseniä. Kuten Eltink ja muut (2017) kirjoittavat, myös kokemukertomuksiin heijastui kokemus sorretuksi tulemisesta ja valta-aseman epätasapainosta, joka mietityttää haastateltaviani vielä aikuisenakin. (Eltink & muut 2017, 203.)

”Kyllä mä tänä päivänäkin edelleen tunnen ylpeyttä siitä, missä mä nyt oon. ja kuinka hyvin mulla menee.”

”Kaikki ne, et kukaan ei muhun enää uskonu, ni tässäpä olen! Et te olitte tyhmiä itse ja olitte väärässä itse!”

Kolme haasteltavaa pohti kokemuksiaan erityisesti oman vanhemmuutensa näkökulmasta. He kertoivat kokemustensa vaikuttaneen niin, että he eivät ikinä kohtelisi omia lapsiaan tai ketään huonosti ja halusivat olla läsnä lastensa arjessa jakamassa heidän kanssaan mahdollisimman paljon yhteen tekemisen hetkiä.

”Jäi paljon positiivista asennetta ja niiku sellast haluu. Ku mä aattelen vaik omaa äitiyttä, ni haluu niiku tehdä paljon yhdes asioita.”

Haastateltavat kuvasivat vallankäytön ja huonojen kohtaamiskokemusten aiheuttaneen lisääntyntä ahdistusta, turvattomuutta ja pelkoa sijoituksen aikana. Kaikki haastateltavat näkivät itsensä jonkinlaisena kapinnallisena, joka ei ole taipunut lastensuojelun osoittamaan muottiin. Haastateltavista kaksi nostivat esiin myös lastensuojelun sijoituksista heidän näkemyksensä mukaan alkaneen syrjäytymisen polun, joka heidän mielestään osaltaan liittyy myös huonoihin kohtaamisen kokemuksiin. Epäluulo ja luottamuksen puute muita ihmisiä kohtaan ovat näissä kuvauksissa keskeisiä tekijöitä. Lastensuojelussa koetusta vuorovaikutuksesta on voinut tulla toimijuutta myöhemminkin määrittelevä tekijä, kuten myös Juvonen (2015) tutkimuksessaan on todennut.

”Ei se nyt ainakaan niiku luottamusta lisää aikuisiin ihmisiin kohtaan nuorena ihmisenä.”

Haastateltavat totesivat poikkeuksetta sijaishuollon aikana koettujen vuorovaikutussuhteiden vaikuttaneen heidän peruluottamuksen tunteeseensa heikentävästi. Huonoista kohtaamiskokemuksista kärsineen voi olla vaikea luottaa viranomaisiin tai luottamuksen ongelmat voivat heijastua henkilökohtaisen elämän ihmissuhteisiin. Kuten Ulmasenkin (2020) tutkielmassa todettiin, kohtaamisesta on muodostunut merkityksiä, joiden perusteella yksilö määrittelee itseään. (Ulmanen 2020, 19.) Kolme haastateltavaa kuvasi, ettei pystyisi tapaamaan itseään huonosti kohdellutta aikuista edelleenkään, vaan vaihtaisi esimerkiksi kadulla puolta tämän tullessa vastaan. Arvottomuuden ja hyväksymättömyyden tunne on haastateltavien mukaan osa heidän minuuttaan edelleen, vaikka kaikkien kertomuksista kävi ilmi selviytymisen tarina. Katkeruus lastensuojelun järjestelmää kohtaan tuli ilmi huonojen kohtaamiskokemusten vaikutuksia kuvattaessa. Yksi haastateltava koki edelleen voimakkaita aggressiivisia tunteita sijaishuollon henkilökuntaa kohtaan:

”Erityisesti mul tulee mielee tää vitun A perhekoti, et niiku jos elettäs anarkistisessa maailmassa, ni ne ei eläs kauaa.”

Kolme haastateltavista kuvasi sijaishuollon polkunsä kohtaamisen kokemuksien vaikuttaneen heihin ikään kuin voimaannuttavasti ja he ajattelivat kokemuksensa lisänneen näyttämisen halua ja sen todistamisen tärkeyttä, että he pärjäävät ja ovat pärjänneet elämässään joidenkin ammattilaisten oletusten vastaisesti. Lastensuojelun polku ja kokemukset nähtiin myös kantavina voimina elämässä. Haastateltavat kokivat oppineensa valtavasti kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta positiivisten sekä negatiivisten kokemustensa vuoksi.

Hyvät kohtaamiskokemukset sijaishuollossa ovat vahvistaneet nuorten halua selviytyä elämässään ja lisänneet halua auttaa muita. Kolme haastateltavaa mainitsi hyvillä kokemuksilla olleen vahvistavaa vaikutusta heidän omaan vanhemmuuteensa ja huonot kohtaamiskokemukset taas ovat vahvistaneet näkemystä siitä, miten ei itse koskaan halua toimia. Haastateltavistani 2 on sosiaali- ja terveystalan työssä, yksi vertaistukityössä. Neljä haastateltavistani sanoi, että he eivät ikinä kohtelisi ketään ihmistä, niin kuin heitä on kohdeltu.

”Kyl mä mietin niinku et en mä pystyisi te kohtele ketää nuorta sillee, miten ne kohteli mua tai ketää muutakaan ihmistä, nuorta tai vanhaa.”

Tämän luvun kokemuskertomukset kertovat hyvistä kohtaamisen kokemuksista ja siitä, miten nuoret ovat kokeneet kohtaamiskokemusten vaikuttaneen itseensä. Heidän kertomuksissaan korostuivat aikuisen kyky olla aidosti läsnä ja kiinnostunut. Aikuisen empatian ja myötätunnon osoittamisen kyky nousi keskeiseksi elementiksi hyvien kohtaamiskokemusten kuvauksissa. Lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuu kohtaamista, jossa nuorelle jää kokemus tasavertaisuudesta, aidosta läsnäolosta ja auttamisen halusta. Haastateltavat kuvasiva kohtaamiskokemusten vaikutuksia elämässään pääosin kahdenlaisiksi. He kokivat huonon sekä hyvän kohtaamisen määritelleen heitä itseään kohtaajana. Huonojen kokemusten katsottiin opettaneen, sitä miten ketään ei tulisi kohdata. Huonot kokemukset olivat vaikuttaneet heikentävästi haastateltavien luottamukseen muita ihmisiä kohtaan.

6 Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Tutkielmani keskiössä ovat nuorten kohtaamiskokemuksista syntyneet kertomukset. Kerrottujen kohtaamiskokemusten tapahtumaympäristönä on lastensuojelun sijaishuollon laitosmaailma, jota olen verrannut Goffmanin (1961) ja Scottin (2011) määritelmiin totaalisesta instituutiosta. Haastatteluiden analyysin kautta konstruoidut kokemuskertomukset kuvaavat mm. vallankäyttöä ja epätasa-arvoa kohtaamissuhteissa, välittämistä ja aitoa kiinnostusta kohtaamisen elementteinä sekä kohtaamiskokemusten vaikutuksia nuoren elämässä. Kertomukset ovat kuvauksia Korkiamäen ja muidenkin (201&) kuvaamista neuvotteluprosessista, jota sijoitetut nuoret ovat käyneet siitä, miten he määrittelevät itsensä ja siitä, miten he haluavat tulla nähdyksi ja tunnistetuksi. (Korkiamäki & muut 2016, 16–17.)

Tutkimukseni aineisto ja analyysi on koottu seitsemän haastateltavan kuvauksista heidän lastensuojelun polultaan. On muistettava, että kyseessä ovat heidän subjektiiviset kokemuksensa ja muistonsa eikä aineistoni anna totuudellista kokonaiskuvaa kaikkien sijoitettujen nuorten kohtaamiskokemuksista. Aineistoni on kuvaus kohtaamiskokemuksista ja haastatteluissa kuvastui haastateltavien halu kertoa juuri huonoista kohtaamisen kokemuksista, mikä saattaa jättää kuvauksen ulkopuolelle hyviä ja positiivisiksi katsottavia lastensuojelun toimien vaikutuksia henkilöiden elämässä.

Ajattelen tutkimuksen kautta tapahtuvan tarinoiden kuulemisen olevan tärkeää ja yhteiskunnallisesti relevanttia monestakin syystä. Tutkimukseni tuo ilmi monia epäkohtia, mutta antaa selkeän viestin myös siitä, että lastensuojelussa voidaan tehdä paljon hyvää. Meidän tulisi tarkastella kaikkia yhteiskuntamme palvelusektoreita asiakasnäkökulmasta. Lastensuojelun asiakkaiden ääniä ei saa vaientaa eikä juridinen vaitiolovelvollisuus saa estää niitä tulemasta kuulluksi. Tutkimukseni selkein johtopäätös on, ettei nuorten lastensuojelulaitoksissa tapahtunut kokemus vuorovaikutuksesta ole juuri muuttunut aiempiin tutkimuksiin verrattuna. Tutkimukseni tulokset noudattavat aiempien tutkimustulosten linjoja, mikä on omiaan herättämään

huolta lastensuojelun laadun tasosta, vallan käytöstä yhteiskunnan instituutioissa ja ammattilaisten kohtaamisen taitojen puutteesta.

Johtopäätöksenä voin myös todeta, että lastensuojelun sijaishuollossa työskennellään toisaalta tuloksetta vuorovaikutuksen keinoin, mutta toisaalta tuotetaan edelleen kohtaamiskokemuksia, jotka ylläpitävät epäluottamusta viranomaisiin sekä palvelujärjestelmään ja aiheuttavat kenties pitkäkestoisia haitallisia seurauksia sijoitettujen nuorten elämässä. Nämä seuraukset näyttäytyvät sosiaalisten suhteiden ja luottamushaasteiden kautta, ja toteuttavat edelleen sitä arvostuksesta kamppailun maailmaa, jonka osana sijoitetut lapset ovat aineistoni sekä lähdekirjallisuuden valossa joutuneet elämään.

Päätelen kokemuskertomuksieni perusteella myös, että mitä kauempana aikuiset toimijat lastensuojelulaitoksissa ovat totaalisen instituution vuorovaikutusmaailmasta, sitä parempia kohtaamisen kokemuksia sijoitetuilla nuorilla on. Kuten Juvonen (2015) ja Scott (2011) ovat kuvanneet, kertomuksista kuvautuu yhteiskunnan valtainstrumentti, jolla pyritään muutokseen nuorten elämässä. Mitä enemmän kontrollia ja sen tunnetta kokemuskertomuksissa esiintyy, sitä vähemmän niissä esiintyy tunnetta tuesta ja välittämisestä. Totaalista instituutiota muistuttava, pakottava ja vankilamainen rakenne voidaan kokea identiteetin kannalta kuorimittavana ja synnyttää kokemuksia siitä, ettei henkilö ole hyväksytty ohjaajien silmissä tai, että hänen autonomiaansa rajoitetaan. (Juvonen 2015, 49. ja Scott 2011, 20.) Sosiaalisen järjestyksen muotoutuminen nuorten ja henkilöstön suhteiden kautta näyttäytyy tutkimukseni kokemuskertomuksissa. Goffmanin (1961, 20.) kuvaama henkilökunnan ja yhteiskunnan alistava vallan käyttö pakotetussa sosiaalisessa ympäristössä kertoo vallan käytön kokemusten olevan todellisia ja instituutioiden toimintamalleihin sisältyviä tämänkin päivän lastensuojelussa.

Haastateltavistani kolme mainitsi, ettei ole puhunut kokemuksistaan sijaishuollossa juuri kenellekään aikuiselämässään aivan läheisiään lukuun ottamatta. Steenbackersin ja muiden (2016) mukaan sijoitettujen lasten on usein vaikea jakaa kokemuksiaan menneisyydestään. Kokemukset voivat olla tunnepitoisesti kuormittavia tai pelätään oman tarinan vaikutusta siihen, miten henkilö tulee tarinansa kerrottuaan kohdelluksi. Kertomatta jättämisellä voidaan myös suojata tarinan henkilöitä tai kuulijoita

negatiivisilta kokemuksilta. Kertomisen pelätään aiheuttavan leimautumista ja sijaishuollon taustaan liittyviä ennakko-odotuksia niissä yhteisöissä, joissa henkilöt toimivat. (Steenbakkers & muut 2016, 5.) Anonyymissä tutkimuksessa tarinan kertominen suojaa leimautumiselta, vaikka monet haastateltavani sanoivatkin hyvin avoimesti haluavansa muutosta lastensuojelun sijaishuollon vuorovaikutusilmapiiriin ja kohtaamisen tapoihin.

Pekkarinen (2015b) toteaa lastensuojelusta tietämisen olevan moraalinen velvoite. On muistettava, että raadollisessa lastensuojelun maailmassa on laiminlyöntien ja väkivallan lisäksi myös välittämistä, lämpöä ja uskoa asioiden parantumiseen. Yhteiskunnallinen tarpeellisuus lastensuojelun jatkuvalle tutkimiselle liittyy ihmisyyden peruskysymyksiin, kuten ihmisten väliseen yhteyteen, yhteyden katkoksiin ja uudelleen muodostumisiin. (Pekkarinen 2015b, 265–266.) Lastensuojelun ympärillä on edelleen hiljaisuuden ja vaikenemisen kulttuuri, joka osittain johtuu salassapitosäädöksistä sekä kielteisistä julkisuuskohuista, joita lastensuojelusta on noussut esiin. Meillä lastensuojelussa työskentelevillä on lakisääteinen vaitiolovelvollisuus. Emme voi puhua, vaikka haluaisimme. (Pekkarinen 2015b, 289–290.) Pekkarisen (2015b.) tavoin, ajattelen, että aikuistuneet lastensuojelun asiakkaat ansaitsevat sen, että heidän tarinansa tulee kuulluksi ilman, että he enää ovat riippuvaisia lastensuojelusta instituutiona.

Lastensuojelun tutkimisen merkitys voidaan nähdä myös ihmisoikeuskysymyksenä. Kuten Falch-Eriksen ja Backe-Hansen (2018) kirjoittavat, demokraattinen ja perustuslaillinen kansallisvaltio on riippuvainen ammattitoimijoista, joiden vastuulla valtion takaamien palveluiden ihmisoikeuksien mukainen toiminta on. Palveluiden toimeenpanossa pitää edelleen kiinnittää huomiota ihmisoikeuksien toteutumiseen. (Falch-Eriksen & Backe-Hansen 2018, 1.) Suomalainen lastensuojelun lainsäädäntö ja hankintamenettelyiden vaatimustaso pohjautu YK:n lastenoikeuksien sopimukseen. Kentällä toimijat, eli lastensuojelun työntekijät ovat osa demokraattisen valtion komentoketjua, ja heidän tulisi valvoa ja vaatia lain ja asetusten toteutumista viimeisinä ikään kuin ”välimiehinä” työn ruohonjuuritasolla. Heille on delegoitu harkintavallan käyttö. (Falch-Eriksen & Backe-Hansen 2018, 5.) Kuten haastatteluideni analyysi antaa ymmärtää harkintavallan käyttö voi poiketa ihmisoikeuksien standardista, jolloin koko käytäntöjen puolustaminen osana demokraattisen yhteiskunnan periaatteita muodostuu haastavaksi. Vallan delegoiminen ruohojuuritason työntekijöille on siis osittain

epäonnistunut, ellei sillä pystytä takamaan ihmisoikeussopimusten mukaista kohtelua. (Falch-Eriksen & Backe-Hansen 2018, 6.)

Minun on mielestäni välttämätöntä kohdistaa tutkimustulosteni perusteella kritiikkiä lastensuojelun valvontaa kohtaan. Suomessa lastensuojelun sijaishuollon valvonnasta vastaa Valvira yhdessä sijoittajakuntien ja lastensuojelulaitosten sijaintikuntien kanssa. Valvira (2022) toteaa, että asiakkaalla on oikeus saada laadultaan hyvää hoitoa ja kohtelua ilman syrjintää. Valvira tarkoittaa valvonnalla laillisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden valvontaa. Aluehallintovirasto käsittelee lastensuojelun epäkohtailmoituksia ja kanteluita. (Valvira 2022) Valvonnassa tulisi mielestäni lisätä lasten kokemusten kuulemista osana rutiinivalvontaa, joka nyt painottuu laitosten fasilitteettien ja henkilöstön mitoituksen sekä koulutustason tarkasteluun. Lasten kohtelua kartoitetaan mm. kirjattujen rajoituspäätösten juridisen oikeaoppisuuden tarkastelulla, sen sijaan, että keskiössä olisivat lasten kokemukset. Eduskunnan tarkastusvaliokunta (2021) toteaa lausunnossaan lastensuojelun valvonnan keskittyvän reaktiiviseen valvontaan systemaattisen valvontaprosessin sijaan. Valvonta kohdistuu organisaatioon eikä yksittäisiin mahdollisiin työntekijöihin, jotka saattavat toimia epäammattillisesti. Sijaishuollossa olevat lapset eivät myöskään käytä muutoksen hakutai valitusoikeuttaan tai tee epäkohtailmoituksia, koska he eivät tunne lainsäädäntöä tai tiedä oikeuksiaan. Tarkastusvaliokunnan mukaan sijaishuollon valvontaan jää aukkokohtia. (Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2021.)

Yle (2022) uutisoi lasten itsensä tehneen 72 kantelua lastensuojelun toimista vuonna 2021. Tutkimukseni valossa tämä on helppo ymmärtää. Eduskunnan oikeusasiamies on kehottanut lapsia tekemään ilmoituksia perusoikeuksiensa rikkomisista, eivätkä lasten tekemät kantelut ole osoittautuneet juurikaan turhiksi. (Yle 2022.) Valvonnan tehostamiseksi olisi varmasti syytä tarkastella kriittisesti myös sosiaalialan koulutusta ja jopa koulutukseen pääsyvaatimuksia. Haaveeni on, että Suomessa olisi lastensuojeluun erikoistunut ammattikorkeakoulutasoinen tutkinto. Koulutan työni ohessa lastensuojelun työryhmiä ja kysytyimmät koulutussisällöt liittyvät lasten oireilun ymmärtämiseen, kohtaamiseen ja terapeuttisen omaohjaajatyön orientaatioon. Jos ammattilaiset eivät osaa kohdata, on turha ihmetellä tutkimustuloksieni huonon kohtaamiskertomuksen raadollisuutta.

Tutkimukseni keskeinen viesti liittyy mielestäni dialogiin. Maisterin opintoja aloittaessani oli ammatillisen historiani valossa aivan selvää, että tulen tutkimaan lastensuojelua ja vuorovaikutusta, joka on aina kiinnostanut minua eniten sekä lastensuojelun kohtaamistyössä, että esihenkilötyössä. Tutkimustulosteni perusteella on helppo yhtyä Lambergin (2018) näkemykseen siitä, että lastensuojelun vuorovaikutussuhteissa toteutuu usein dialogin estäviä valta-asetelmia. Haastateltavani sanoivat suoraan, että heihin on käytetty valtaa. Lambergin tavoin muistutan, että totuus on subjektiivinen käsite. Nuoren sijoituksessaan kokema totuus ja ohjaajan totuus eivät varmastikaan ole sama asia. (Lamberg 2018, 93–94.) Olen pyrkinyt tutkimuksessani asettumaan objektiiviseen tutkijan rooliin, mutten voi välttyä pitkään ammatissa toimineena reflektiivisiltä tulkinnoilta omaan työhöni peilaten. Olen usein kuullut ammattilaisten selittelevän nuorten kohtaamiskokemuksia heidän traumaattisen taustansa ja siitä aiheutuvan sosiaalisen häiriöisyyden kautta. Itse ajattelen, että voimme selittää paljonkin lasten ja nuorten käytöksessä heidän rajuilla ja traumaattisilla kasvuolosuhteillaan, mutta omaa käytöstämme emme voi sillä mitenkään perustella.

Kaikki käsittekarttaan 1. määrittelemäni kohtaamisen aspektien elementit kuvautuivat jollakin tavalla aineistossani. Huonot kohtaamisen kokemukset osoittivat puutteita kaikissa kohtaamisen aspekteissa ja hyvissä kohtaamisen kokemuksissa taas nousi esiin elementtejä jokaisesta kohtaamisen aspektista. Ajattelen, että käsitteellistämiäni kohtaamisen aspekteja (käsittekartta 1.) voisi käyttää hyödyksi lastensuojelun palveluiden arvioinnissa. Ammatillisesta aspektista, tunneaspektista ja kommunikoinnin aspektista koostuva kokonaisvaltainen kohtaamisen kokemusten arviointi hyödyttäisi palveluiden laadun arvioijia sekä palveluiden kehittäjiä ja vuorovaikutuksen ammattilaisia heidän työssään. Tutkimukseni osoittaa, että pahimmillaan lastensuojelulaitoksissa tapahtuva ammattilaisen ja asiakkaan välinen kohtaaminen on hyvinkin puutteellista ja traumatisoivaa ja parhaimmillaan voimaannuttavaa sekä tulevaisuuteen saakka kannattelevaa.

Ammatillinen intohimoni on ohjannut minua tässä tutkimuksessa. Minua kiinnostaisi tutkia lisää ammattilaisten työtä lastensuojelun sektorilla. Analyysini herättää kiinnostuksen esimerkiksi tapaustutkimukseen, jossa tarkasteltaisiin syvemmin totaalisen tai uudelleen rakentavan instituution vaikutuksia yksilön elämän polun rakentumisessa. Myös yhteiskuntamme palvelurakenteita voisi tutkia lisää, etenkin

lastensuojelun sektorilla. Rakenteemme eivät kenties tue dialogia ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Uskon tutkimukseni raadollisesta tuloksesta huolimatta kohtaamisen ja dialogin olevan avainasemassa yhteiskuntamme tiettyjen palveluiden onnistumisessa ja jopa taloudellisessa tuottavuudessa. Linaan tähän sosiaalipedagogista esikuvaani Paolo Freireä:

“If the structure does not permit dialogue, the structure must be changed.”

Onko rakenteissamme syy siihen, ettei lastensuojelun sijaishuollossa läheskään aina pääse syntymään oikeanlaista ja lapsen edun mukaista kohtaamisen kokemusta?

Tutkimukseni herättää kysymyksen siitä, miten lastensuojeluun liittyviä koulutuksen, palveluiden ja instituutioiden rakenteita tulisi muuttaa? Haluaisin antaa äänen myös niille, joita haastattelukutsuni ei tavoittanut, niille, joiden toimijuuden taso ei ole yhtä hyvä kuin kaikilla haastateltavillani, joilla on mahdollisuus ja halu kertoa omista kokemuksistaan, koska heidän elämänsä ei enää ole kamppailua tai räpiköintiä arvottomuuden ja epätasa-arvon ilmapiirissä. Toivon silti, ettei tutkielmaani nähdä lohdukkomana kuvauksena lastensuojelusta. Me teemme paljon myös hyvää.

Lastensuojelun kohtaamistyötä ei selvästikään ole helppo tehdä hyvin ja siinä meitä voivat opettaa vain vuorovaikutuskumppanimme, sijoitetut lapset. Meidän on kuultava heitä, katsottava peiliin ja toistettava sama taas uudestaan. Kukaan ei ansaitse jäädä yksin, vailla turvaa ja ymmärtämistä.

Haastateltavani antoivat myös neuvoja lastensuojelun työntekijöille, vaikken niitä erityisesti kysynyt. Tässä niistä yksi:

”Pitäis niiku aina säilyttää se semmonen, mikä se on? Joku palo tai mielenkiinto. Jotenki et sä pystyisit nostaa sitä nuorta semmoseen, et sust voi tulla mitä vaan. Eikä se tietyst auta, et sä vaan sanot et sust voi tulla mitä vaan, vaan just sielt alust alkaen niiku se suhtautuminen ja asenne ja kaikki!”

Olen onnellinen, että sain haastatella seitsemää lastensuojelun polun läpikäynyttä henkilöä, ja uskon, että olen löytänyt sanat heidän kokemansa todellisuuden kuvaamiseksi. Olen kiitollinen juuri heille, haastateltavilleni, jotka avasivat minulle tarinansa eivätkä pelänneet vaikeiden asioiden kertomista. Ihailen heitä. He ovat kamppailleet hyväksymisestä, välittämisestä ja hoivasta. Joidenkin taustat ovat sydäntä särkeviä ja heidän tarinoistaan heijastui myös katkeruutta. Kuitenkin he vastasivat

minulle, halusivat jakaa tarinansa ja murtaa hiljaisuuden muuria kanssani. Tätä tutkimusta ei olisi ilman heitä, joten kiitän heitä sydämeni pohjasta.

Lähteet

- Aaltonen, T. & Leimumäki, a. 2019. *Kokemus ja kerronnallisuus – Kaksi luentaa* Teoksessa Haastattelun analyysi. toim. Ruusuvuori, R., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 119–152. Tampere: Vastapaino
- Arnkil, T. 2020. *Kunnioittava ja toivoa herättävä kohtaaminen. Ennakointidialogin vetäjien käsikirja*. Helsinki: THL
- Bruner, J. 1991. *The narrative construction of reality*. *Critical inquiry*, 18 (1) 1–21
- Chambersa, R., Crutchfieldb, R., Willisc, T., Cuzad, H., Oteroe, A., Goddu Harperf.S. & Carmichael, H. 2020. *Be supportive and understanding of the stress that youth are going through: ” Foster care alumni recommendations for youth, caregivers and caseworkers on placement transitions*. *Children and Youth Services Review*. Volume 108, January.2020, 104644
- Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2021. Pohjois-Suomen Aluehallintoviraston lausunto. PSAVI/963/00.02.00/2021 Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2021-AK-353440.pdf>
- Eltink, E. Ten Hoeve, J., De Jongh,T., Van der Helm, G., Wissink, I. & Stams, G. 2017. *Stability and Change of Adolescents’ Aggressive Behavior in Residential Youth Care*. *Child Youth Care Forum* (2018) 47:199–217
- Eronen, T. 2012. *Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista*. Akateeminen väitöskirja Tampere: Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Falch-Eriksen, A. & Backe-Hansen, E. 2018. *Child Protection and Human Rights: A Call for Professional Practice and Policy*. Teoksessa *Human Rights in Child Protection Implications for Professional Practice and Policy*. Toim. Falch-Eriksen, A. & Backe-Hansen, E. 1–15. Oslo: Palgrave MacMillan
- Finlex 2021, *Lastensuojelulaki*. 10 luku. Sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L10>
- Finlex 2022, *Lastensuojelulaki* 417/2007, 25§ 2. mom. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>
- Foucault, M. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava
- Goffman E. 1961. *Asylums. Essays on the Social Situation of the Mental Patients and Other Inmates*. Penguin Books.

- Hall, C, & Matarese, M. 2014. *Narrative*. Teoksessa Analyzing social work communication. Discourse in practice. Toim. Hall, C., Juhila, K., Matarese, M. & Nijnatten, C. 79–97. Lontoo: Routledge
- Hestbæk, A-D. 2018. *The Rights of Children Placed in Out-of- Home Care* Teoksessa Human Rights in Child protection. Implications for Professional practice and policy. Toim. Falch-Eriksen, A. & Backe-Hansen, E. 129-146 Oslo: Palgrave MacMillan
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. *Tutkimushaastattelu*. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus
- Hoikkala, S. & Lavikainen, V. 2015. *Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta*. Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Honkatukia, P., Kiilakoski, T. & Suurpää, L. 2018 *Aineistosta analyysiin*. Teoksessa Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä. Toim. Kiilakoski, t. 6 Honkatukia, P. 351–371. Tampere: Vastapaino
- Hyvärinen, M. 2019. *Haastattelukertomuksen analyysi*. Teoksessa Haastattelun analyysi. toim. Ruusuvoori, R., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 90–118. Tampere: Vastapaino
- Häkli, J., Kallio, K.P. & Korkiamäki, R. (Toim.) 2015. *Myönteinen tunnistaminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura
- Hänninen, V. 2018. *Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä*. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Toim. Valli, R. 188–208. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Isokorpi, T. 2014. *Kohtaamisen taidot – Ihmiseltä ihmiselle, kiireettömästi ja ammatillisesti*. Teoksessa Työkaluja ja tilannetajua. itsetuhoisten ja väkivaltaisten nuorten ammatillinen kohtaaminen. Kohtaamisen taidot -hankkeen loppuraportti. Toim. Säkjärvi, M. & Ohtonen. J. 51–53. Saatavissa: <https://www.koordinaatti.fi/system/files/2021-11/Itsetuhoisten%20ja%20vakivaltaisten%20nuorten%20ammatillinen%20kohtaaminen%20loppuraportti.pdf>
- Juvonen, T. 2015. *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen*. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura /Nuorisotutkimusverkosto
- Kaijanen, M., Koskenkorva, M: & Westerlund, O. (toim.) 2020. *101 kirjettä*. Tampere: Pesäpuu ry.
- Kallio, K., Korkiamäki, R. & Häkli, J. 2016. *Myönteinen tunnistaminen*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisut. Tampere: Nuorisotutkimusseura Ry.
- Karhu, P. 2000. *Tuntemisesta tunnottomaksi*. Teoksessa: Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Toim. Bardy, M., Barkman, J. & Janhunen, T. 107–121. Helsinki: STAKES

Kiviniemi, K. 2015. *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Toim. Valli, R. & Aaltola, J. 74–88. Helsinki: PS-kustannus.

Konijn, C., Colonnesi, C., Kroneman, L., Lindauer, R. & Stams, G-J. 2020. *Prevention of Instability in Foster Care*. A Case File Review Study Child & Youth Care Forum (2021) 50:493–509.

Laine, T. 2015. *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Toim. Valli, R. & Aaltola, J. 29–51. Helsinki: PS-kustannus.

Lamberg, M. 2018. *Kohtaava dialogisuus ja osallistava lastensuojelutyö*. Teoksessa Tulevaisuuden lastensuojelu. Toim. Sudenlahti, J. & Uusitalo, I. Suomen Psykologinen instituuttiyhdistys.

Laukkanen, T., Pekkarinen, E. & Vilmilä, F. 2018. *Nuorisotutkimuksen etiikka*. Teoksessa Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä. Toim. Kiilakoski, T ja Honkatukia, P. 75–94. Helsinki: Vastapaino.

Lindahl, R. & Bruhn, A. 2018 *Professional dilemmas and occupational constraints in child welfare workers' relationships with children and youth in foster care*. Children and Youth Services Review. Volume 88, May 2018. 333-340

Mattila, K-P. 2008. *Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Moisio, J. 2018. *Kohtaamisia retkillä. Osallisuus ja yhteisöllisyys lastenkotien retkitoiminnassa*. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisuja 131. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto

Oinas, E. 2004. *Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia ja kerrontaa*. Teoksessa Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Liljeström, M. 209–227. Tampere: Vastapaino.

Pajamäki, T. & Okker, A-M. 2018 *”Pitäis jaksaa, uskaltaa luottaa ja odottaa” – nuorten kokemuksia palveluista*. Teoksessa Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Toim. Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen P. 70–80. Helsinki: THL

Pekkarinen, E. 2015 a. *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura /Nuorisotutkimusverkosto

Pekkarinen, E. 2015 b. *Näkymättömiksi suojellut lapset*. Teoksessa Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. 264–300. Tampere: Vastapaino

Pekkarinen, E., Vehkalahti, K. & Myllyniemi, S. 2012 (Toim.) *Lapset- ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2012*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, THL, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta

- Puusa, A. 2020. *Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet*. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Toim. Juuti, P. & Puusa, A. Helsinki: Gaudeamus
- Pösö, T. 2004. *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Helsinki: STAKES
- Scott, S. 2011 *Total Institutions and Reinvented Identities*. University of Sussex. UK. Palgrave MacMillan
- Steenbakkens, A.; van der Steen, S. & Grietens, H. 2016. *'To talk or not to talk? Foster youth's experiences of sharing stories about their past and being in foster care*. Children and Youth Services Review. Volume 71, December 2016. 2–9
- Tampereen kaupunki 2018. *Pirkanmaan maakunnan kuntien lastensuojelun sijaishuollon palvelujen hankinta*. Lastensuojelun sijaishuollon erityistason laitoshoidto. Palvelukuvaus ja ehdottomat laatuvaatimukset Dno TRE: 2485/02.07.01/ 2018 Erityistason laitoshoidto, liite 2 c. Saatavissa: https://www.tampere.fi/tiedostot/l/r0sVG9Cap/Liite_2c_Erityistason_laitoshoidto_palvelukuvaus.pdf
- THL 2021. *Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun tilastoa*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa>
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitoskasvatuksen mallinnus. Työpaperi 23/301. Helsinki: THL
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. (uudistettu laitos) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021. *Hyvä tieteellinen käytäntö*. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>
- Törrönen, J. 2019. *Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa*. Teoksessa Haastattelun analyysi. toim. Ruusu vuori, R., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 180–211. Tampere: Vastapaino
- Ulmanen, S. 2020. *Sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia sijaishuollosta ja sen merkityksistä nuorten päihteidenkäytölle*. Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Valvira 2022. *Lastensuojelun valvonta*. Saatavissa: <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/lastensuojelu/lastensuojelun-valvonta>
- Wiikla, J. 2017. *Mahdollisuuksien kehystämät toimijuudet jälkihuollon asiakasnuorten elämäntarinoissa*. Pro Gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto
- Wihersaari, J. 2011. *Kohtaaminen – Opettajuuden ydin?* Akateeminen väitöskirja Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta

Wrede- Jäntti, M. 2018. *Suhdetyön merkitys nuoren onnistuneen työpajajakson taustalla*. Teoksessa Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Toim. Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen P. 82–93. Helsinki: THL

YLE 2022. Uutiset. Kantelut. *Liisa, 18, ei saanut huostassa ollessaan pitää puhelinta yli kolmeen vuoteen – oikeusasiamies kannustaa alaikäisiä kantelemaan lastensuojelusta* Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-12285567>

Liitteet

Liite 1 Kolmikuvinainen Instagram-päivitys 20.4.2021

Liite 2.

Haastattelusopimus

Olen saanut tiedot tutkimuksesta, johon osallistun ja mahdollisuuden esittää sitä kysymyksiä tutkijalle.

Olen saanut seuraavat tiedot aineiston, eli tallennetun haastatteluni käsittelystä:

1. Aineiston salassapito turvataan niin, että tutkija allekirjoittaa suostumuksensa aineiston suojaamiseksi ulkopuolisilta tällä sopimuksella. Tutkijalla ei ole oikeutta jakaa aineistoa muille tai antaa haastateltavan tietoja viranomaisille tai muille tahoille.
2. Tutkimusraportissa ja aineiston litteroinnissa henkilökohtaiset tiedot muokataan sellaiseen muotoon, etteivät tunnistamistiedot käy ilmi. Tällä tarkoitetaan nimen muuttamista ja asuinpaikkakunnan, sijoituspaikkojen ja niiden ohjaajien nimien sekä työpaikan tai muiden tunnistamisen mahdollistavien tietojen poistamista.
3. Tutkijan lisäksi aineistoa saattaa tarkastella tutkielman ohjaaja Tarja Tolonen Helsingin yliopistosta. Tällöinkin haastateltavan identiteetti pyritään suojaamaan.
4. Tutkimuksessa kerättyä aineistoa käytetään vain tässä maisterintutkielmassa. Voit antaa luvan tutkimusaineiston käyttöön luvan rastittamalla haluamasi vaihtoehdot. Tämä on vapaaehtoista.

Annan luvan haastatteluni käyttämiseen tutkimusaineistona myös mahdollisessa jatkotutkimuksessa

Annan luvan arkistoida haastatteluni materiaalin Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon, jossa se anonymisoituna on käytettävissä myös muiden tutkijoiden tutkimusmateriaalina.

Suostun osallistumaan tutkimukseen. Ymmärrän tutkimukseen osallistumisen olevan vapaaehtoista ja minulla on oikeus kieltäytyä haastattelusta ja tutkimukseen osallistumisesta myös haastattelun aikana ja sen jälkeen.

Aika ja Paikka

Tutkimukseen osallistujan allekirjoitus

Nimen selvennys

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Nimen selvennys

Liite 3.

Taustatietolomake

Sanna Tallgren
Maisterintutkielma
Valtiotieteitten laitos
Helsingin yliopisto

Haastattelun numero _____

Päivämäärä _____

Etunimi:

Syntymävuosi:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite:

Työtilanne:

Muuta:

Tämä taustatietolomake on vain tutkijan käyttöön ja niitä säilytetään vain tutkimuksen valmistumiseen saakka. Tietojanne ei luovuteta muille tahoille ja tutkimuksen valmistuttua taustatietolomakkeet hävitetään. Voitte halutessanne jättää vastaamatta kohtiin, joihin ette halua vastata. Taustatietoja pyydetään tilastoinnin sekä tutkijan mahdollisen tutkimuksen aikaisen tarkennuspyynnön tai muun yhteydenoton vuoksi.

Sanna Tallgren

Liite 4 Puolistrukturoidun teemahaastattelun apukortit

Kortin etupuoli

Kortin takapuoli

**Kuinka moneen paikkaan olet ollut sijoitettuna?
Minkä ikäisenä? Miksi?
Millaisia ne olivat?
Muistatko kaikki paikat hyvin?
Muistatko ohjaajat?
Entä muut asukkaat?**

**Mitä ajattelet kohtaamisen olevan?
Onko kohtaaminen asenteellista?
Vaikuttaako siihen ikä, sukupuoli?
Millainen muiden kohtaaja itse olet?**

**Millaista hyvää kohtaamista olet kokenut sijaishuoltopaikoissa?
Liittykö tiettyyn ohjaajaan vai paikan tapaan?
Kohtaamisesimerkki?
Mitä hän teki oikein?
Miltä hyvä kohtaaminen tuntui?
Vaikutus elämässäsi?**

HUONO KOHTAAMINEN

**Millaista huonoa kohtaamista olet kokenut sijaishuoltopaikoissa?
Liittyikö tiettyyn ohjaajaan vai paikan tapoihin?
Kohtaamisesimerkki?
Mitä tehtiin väärin?
Miltä huono kohtaaminen tuntui?
Vaikutuselämässäsi?**

ITSEN ESITTÄMINEN

**Jouduitko käyttäytymään sijaishuoltopaikassasi tietyllä tavoin saavuttaaksesi jotakin?
Koitko, että voit olla oma itsesi?
Pitkö sinun ikään kuin ottaa joku rooli, muokata persoonaasi vastaamaan odotuksia?**